

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

FYZICKÉ TRESTY U DĚTÍ PHYSICAL PUNISHMENT OF CHILDREN

Bakalářská práce: 10–FP–KSS–1024

Autor:

Šárka PROŠKOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Meier, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
62	30	0	3	22	2

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Šárka Prošková

studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele

Název BP: Fyzické tresty u dětí

Název BP v angličtině: Physical Punishment of Children

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Meier, Ph.D.

Konzultant:

Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 19. 3. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

ŠÁRKA PROŠKOVÁ

Datum:

4. 6. 2010

Podpis:

Název BP: FYZICKÉ TRESTY U DĚTÍ

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Meier, Ph.D.

Podpis:

Cíl: Popsat problematiku trestání dětí v rodině; zjistit jaké formy trestů jsou v rodinách nejčastěji používány; jaké místo mají fyzické tresty a kdo je v rodinách vykonává; dále, co je nejčastějším důvodem k použití trestů a efektivnost různých trestů z pohledu rodičů a dětí.

Požadavky:

- Formulace teoretických východisek.
- Projektování průzkumu.
- Sběr dat.
- Interpretace a vyhodnocení dat.
- Formulace závěrů.

Metody: Dotazník

Literatura: DELAROCHE, Patrick. *Rodiče, nebojte se říkat NE!* 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 138 s. ISBN 80-7178-441-9.

DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém?* 5. vyd. Praha: Portál, 2000. 109 s. ISBN 80-7178-486-9.

SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 195 s. ISBN 80-7178-368-4.

VANÍČKOVÁ Eva. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

Čestné prohlášení

Název práce: Fyzické tresty u dětí
Jméno a příjmení autora: Šárka Prošková
Osobní číslo: P08000139

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

.....

Šárka Prošková

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Miroslavu Meierovi, Ph.D. nejen za cenné rady a připomínky, ale hlavně za bleskovou komunikaci a za obrovskou dávku trpělivosti, kterou se mnou měl.

Dále bych ráda poděkovala Středisku výchovné péče v Chomutově a Mostě za možnost realizace průzkumu mezi jeho klienty.

Na závěr chci poděkovat rodině – manželovi a dětem – za to, že měli trpělivost se studující manželkou – matkou a slibuji, že jim ten nedostatek času, který jsem na ně v posledních třech letech měla, všem vynahradím ...

Název bakalářské práce: Fyzické tresty u dětí

Jméno a příjmení autora: Šárka Prošková

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2010/2011

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Miroslav Meier, Ph.D.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá problematikou trestání dětí v rodině. Cílem je popsat problematiku trestání dětí v rodině; zjistit jaké formy trestů jsou v rodinách nejčastěji používány; jaké místo mají fyzické tresty a kdo je v rodinách vykonává; dále, co je nejčastějším důvodem k použití trestů a efektivnost různých trestů z pohledu rodičů a dětí. Práce je tvořena dvěma částmi. První je teoretická část, která obsahuje objasnění důležitých pojmů. Jedná se především o výchovu, odměny a tresty, přičemž větší prostor je věnován problematice trestů, zejména fyzických. Popisován je pohled na historický vývoj trestu, dále druhy trestů a možných následků jejich častého používání; zmíněna je i souvislost mezi tresty a právy dětí a nastíněn je pohled na trestání dětí v zahraničí.

Praktická část se zabývá výsledky průzkumu, který byl realizován pomocí dvou druhů dotazníků. Jeden byl zadáván rodičům, druhý jejich dětem. Zajímalo nás zejména používání postihů a trestů v rodině a jejich srovnání z pohledu rodiče a dítěte. Zjišťovali jsme, jaké místo v rodině mají tresty fyzické; zda má používání určitých druhů trestů v dětství současných rodičů vliv na používání téhož trestu u jejich dětí; zač rodiče nejčastěji trestají své děti a kdo trest v rodině převážně vykonává. V závěru jsou zmíněny možnosti využití výsledků průzkumu.

Klíčová slova: výchova, autorita, odměna, trest, fyzický trest, psychické týrání, deprivace, dětská práva, dítě, rodič.

Title of the bachelor work: Physical Punishment of Children

Name and surname of author: Šárka Prošková

Academic year of bachelor work transmission: 2010/2011

Supervisor of bachelor work: Mgr. Miroslav Meier, Ph.D.

Annotation:

This bachelor work deals with physical punishment of children in family issues. The aim is to describe the problems of punishment of children in the family; what place have physical punishment and who practices them most; furthermore, what is the most common reason to use sanctions and the effectiveness of various sentences from the perspective of parents and children. The work is formed by two parts. The first of them is the theoretical part, that contains explanation of important terms. It is especially education, reward and punishment, more space is dedicated to punishment issues, physical primarily. It describes the view on a historical punishment progress, further types of punishment and possible consequences by often using; it mentions also the context between children's punishment and rights and outlines the view on children's punishment abroad.

The practical part deals with survey results, that was realized using two types of questionnaires. The first one was given to parents, another one to their children. We were particularly concerned on using sanctions and punishment in families and the comparison in terms of parent and child. We found out, what place have physical punishment in a family; if the using of specific punishment in a childhood of current parents influences the using the same type of punishment by their children; for what parents punish their children and who executes punishment predominantly. In the end are mentioned possibilities of using the survey results.

Keywords: education, authority, reward, punishment, physical punishment, emotional abuse, deprivation, children's rights, child, parent.

Der Titel der Bachelorarbeit: Körperliche Züchtigung von Kindern

Vor-und Nachname des Autors: Šárka Prošková

Das akademische Jahr der Bachelorarbeit ablieferung: 2010/2011

Der Supervisor der Bachelorarbeit: Mgr. Miroslav Meier, Ph.D.

Die Annotation:

Die Bachelorarbeit behandelt die Problematik der körperlichen Züchtigung von Kindern in der Familie. Ziel ist es, die Probleme der Züchtigung von Kindern in der Familie beschreiben; welche Stelle haben die körperliche Züchtigung und wer sie am häufigsten verrichtet; außerdem, was ist der häufigste Grund, Sanktionen zu nutzen und die Wirksamkeit verschiedener Sätze aus der Sicht von Eltern und Kindern. Die Arbeit ist in zwei Teilen gestaltet. Der erste von sie ist der theoretische Teil, der enthält die Klärstellung der wichtigen Begriffe. Es handelt sich vor allem über die Bildung, den Lohn und die Sanktionen, während der grössere Raum ist der Frage der Sanktionen, körperliche besonders, gewidmet. Man beschreibt den Anblick der historischen Entwicklung der Strafe, dann Arten der Bestrafung und mögliche Gründe ihrer häufigen Verwendung; man erwähnt auch die Beziehung zwischen Strafe und die Rechte der Kinder und man entwirft den Anblick über die Bestrafung von Kindern im Ausland.

Der praktische Teil befasst sich mit den Umfrageergebnissen, der war unter Verwendung zwei Arten von Fragebögen durchgeführt. Der erste war den Eltern, der zweite ihren Kindern gegeben. Wir waren vor allem in Anwendung von Sanktionen und Strafen in den Familien interessiert; der Vergleich in Bezug auf Eltern und Kind. Wir haben untersucht, welches Platz nehmen die körperliche Strafen in der Familie; ob die Verwendung bestimmter Arten von Sätzen in der Kindheit Einfluss auf die zeitgenössischen Eltern die gleiche Strafe für ihre Kinder; wofür Eltern oft ihre Kinder bestrafen und wer die Strafe in der Familie meist führt. Am Ende erwähnt man die Möglichkeiten der Verwendung von Umfrageergebnissen.

Stichworte: Die Bildung, der Behörde, der Lohn, die Strafe, die körperliche Bestrafung, der emotionaler Missbrauch, die Deprivation, die Rechte der Kinder, das Kind, der Elternteil.

Obsah

Úvod.....	10
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1.1 Výchova.....	12
1.1.1 Výchovné styly.....	13
1.1.2 Výchova a autorita.....	14
1.2 Odměna a trest.....	15
1.2.1 Odměna.....	16
1.2.2 Trest.....	17
1.2.2.1 Historický vývoj trestu.....	17
1.2.2.2 Smysl a význam trestu.....	19
1.2.2.3 Tresty tělesné (fyzické).....	21
1.2.2.4 Psychické týrání.....	23
1.2.3 Práva dětí a tělesné tresty.....	24
1.2.4 Důsledky tělesných trestů.....	26
1.2.5 Tělesné tresty v zahraničí	27
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	29
2.1 Cíl bakalářské práce.....	30
2.2 Předpoklady bakalářské práce	30
2.3 Použité metody průzkumu.....	30
2.4 Popis výzkumného vzorku a průběhu průzkumu.....	31
2.5 Získaná data a jejich interpretace.....	34
2.5.1 Vyhodnocení dotazníku pro rodiče.....	34
2.5.2 Vyhodnocení dotazníku pro děti.....	49
2.6 Vyhodnocení předpokladů.....	55
Závěr.....	57
Navrhovaná opatření.....	59
Seznam použitých zdrojů.....	60
Přílohy.....	62

Úvod

„Chyby první výchovy nás provázejí celým životem, proto nejpřednější stráž lidského pokolení jest v kolébce.“ (Komenský, 2010)

Problematika výchovy dětí a s ní spojené používání pochval či odměn jako motivace k lepším výkonům, ale i trestů, jako korekce chyb, je nejen v současné době stále aktuálním tématem. Přestože spolu odměna i trest úzce souvisejí, stěžejním tématem pro tuto bakalářskou práci jsou tresty, zejména pak zkušenosti rodičů a jejich dětí s tresty fyzickými.

Cílem práce je popsat problematiku trestání dětí v rodině; zjistit, jaké formy trestů jsou v rodinách nejčastěji používány; jaké místo mají tresty fyzické a kdo je v rodinách vykonává, dále, co je nejčastějším důvodem k použití trestů a efektivnost různých trestů z pohledu rodičů a dětí.

Teoretická část se zabývá vymezením pojmů souvisejících s problematikou výchovy, trestáním a odměňováním. Úvodní část je věnována výchově a jejím stylům a dále je zde zmíněno téma odměn, které bývají jako forma pozitivní motivace při výchově významnější než tresty. Pokud je správné chování oceňováno a podporováno, vytvářejí se tak správné návyky a buduje se sebedůvěra dítěte. Přesto se stále častěji užívá více postihů a trestů za projevy chování nevhodného než odměn či ocenění za chování vhodné. Obsáhlejší prostor v textu je ponechán problematice trestů, její historii, druhům trestů, ale také porovnání trestání dětí v našich podmínkách a v zahraničí.

Praktická část je věnována výsledkům průzkumu mezi dětmi ve věku od 11 do 15 let a jejich rodiči. Smyslem průzkumu bylo formou dotazníku zjistit, jaké druhy trestů, ale i odměn, jsou v rodinách nejčastěji využívány, zda má používání určitých trestů v dětství současných rodičů vliv na používání téhož trestu u jejich dětí, nebo naopak jeho nepoužívání.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Výchova

Dle Psychologického slovníku znamená výchova záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování v souladu s cíli dané skupiny, kultury, apod. (Hartl, Hartlová, 2000, s. 680).

Výchova je záměrné působení na vychovávaného pomocí podnětů z prostředí. V prostředí dítěte existuje celá řada dalších činitelů, které mají na jeho vývoj také podstatný vliv. Jde například o podnebí, výživu, bydlení, početnost rodiny, zaměstnání rodičů a mnoho dalších podmínek. Tyto podmínky jsou dané, jsou tedy zároveň i nezáměrné a dítě je přijímá, přizpůsobuje se jim a učí se v nich žít.

Výchova je ovšem charakteristická právě tím, že je záměrná. Je dána určitými představami vychovatele, k jakým změnám v chování dítěte má dojít a v jaké formě se má toto změněné chování ustálit. Tyto představy se nazývají „výchovné cíle“.

Existují výchovné cíle tzv. životní – např. vychovat z dítěte člověka dobrého, rozumného, úspěšného a oblíbeného a dále jsou cíle krátkodobější, z týdne na týden, měsíce na měsíc. Například přimět dítě k tomu, aby jako svoji povinnost přijalo to, že bude doma pomáhat s utíráním nádobí, vynášením odpadků nebo luxováním. Je třeba mít v těchto cílech určitý systém, pořadí důležitosti.

Při výchově dítěte se často stává, že rodiče jednají více impulzivně, použijí spíše svůj temperament než pedagogický rozum. *„Na druhou stranu nikde není dáno, že dítě bude vychováno lépe, pokud budou rodiče o výchově více přemýšlet a budou se snažit používat zaručené rady z odborných knih“* (Matějček, 1994, s. 14, 15).

Zdeněk Matějček pokládá za nejdůležitější požadavek ve výchově upřímnost k sobě samému jako k vychovateli: *„Budeme-li upřímní, pak připustíme, že leckdy nějaký ten pohlavek sjede z naší ruky dávno dříve, než si uvědomíme, že jsme jednali výchovně“* (Matějček, 1994, s. 16).

Rozdílná výchova bude u jedinců, kteří přišli na svět s nějakým druhem postižení. Jakákoliv zvláštnost nebo odchylka, ať už tělesná nebo psychická, která je vzdálena od průměru, vytváří pro rodiče náročnou životní situaci a přenáší na ně větší zodpovědnost za výchovu. Rodiče musejí dítě např. více chránit, proto je zde potřeba o výchově více přemýšlet a výchovné cíle klást přiměřené.

1.1.1 Výchovné styly

Existují dva základní výchovné styly, tzv. tvrdá výchova (autoritativní) a měkká výchova (antiautoritativní). Oba styly selhávají hlavně proto, že u obou jsou překračovány určité zásady. Autoritativní vychovávající sáhnou k přísným postihům v okamžiku, kdy jsou ovládáni emocemi, zlobou, vztekem bez toho, aniž by se pokusili vnímat pocit prožitku i ze strany dítěte. Antiautoritativní vychovatelé se naopak snaží přivírat oči před drobnými prohřešky, příliš je tolerují a ustupují před požadavky dětí, které jsou v rozporu s jejich potřebami, a tak se dětem ze života ztrácejí hranice (Vaníčková, 2004, s. 22, 23).

Delaroche se domnívá, že autoritářství (tedy respekt k autoritě, o které se nediskutuje) způsobilo nástup přístupu laxního. Rodiče, kteří byli vychovávaní příliš autoritativně, se snaží o pravý opak, tedy výchovu téměř bez zákazů, jejíž následky však mohou být ještě mnohem horší. Oba tyto krajní přístupy jsou škodlivé (Delaroche, 2000, s. 41).

Najít mezi nimi „zlatou střední cestu“, která by byla vyvážená, zdálo by se, není nic těžkého, pokud víme, že je třeba převážně důslednosti a vymezení jistých hranic. Především, ale záleží na kompetencích rodičů, ne všichni jsou „správné“ výchovy schopni. Ne v každé rodině jsou pro správnou výchovu vhodné podmínky. Někde vážne např. komunikace mezi rodiči a objevuje se tak riziko dvoukolejné výchovy; jinde bývají nevhodné sociální podmínky, apod.

Pokud dochází mezi rodiči k extrémnímu nesouladu, je výchova dítěte značně ztížena. Rodiče by měli ve výchovném přístupu respektovat rozvíjející se sebevědomí dítěte (Hort a kol., 2000, s. 40, 41).

Sal Severe zdůrazňuje při výchově dítěte důležitost spolupráce a zodpovědnosti v rozhodování dítěte před jeho ovládním a řízením. Někteří rodiče se v dobré víře zabránit prožití negativní zkušenosti u svého dítěte tomu snaží předejít tím, že mu nedají dostatek příležitostí a prostoru k samostatnému rozhodování (Severe, 2000, s. 26).

„Výchova musí směřovat k přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti“ (Hanzová a kol., 1995, s. 66).

1.1.2 Výchova a autorita

Ve výchovném procesu jde vždy o vzájemný vztah mezi vychovatelem a vychovávaným, přičemž jeden (většinou ten zralejší a vyspělejší) poskytuje druhému vedení, oporu, ochranu a druhý toto vedení přijímá a cítí z chování a vedení vychovatele pocit bezpečí a životní jistoty, jedné ze základních psychických potřeb jedince. Vzájemný vztah je založen na důvěře ne nadřazenosti a převaze, jejímž cílem by byla jen pouze slepá poslušnost dítěte.

Extrémním typem autoritativní výchovy je výchova hyperautoritativní. Jde o takový typ vedení, které překračuje zdravé hranice převahy a nadřazenosti. U vychovávaných jedinců může vyvolat odevzdanost, útlum, pasivitu a často i neurotické obtíže. U některých jedinců naopak vzpouru, touhu po pomstě, schválnosti.

Druhým krajním případem je výchovné vedení příliš volné. Dítě ke svému vývoji potřebuje cítit nejen bezpečí, jistotu a důvěru, ale zároveň také potřebuje znát určité meze, hranice, kam až smí ve svém chování zajít. Pokud tyto hranice nemá, může pociťovat úzkost z toho, že se musí stále k něčemu odhodlávat, pro něco se rozhodovat. Pro mnohé děti představuje toto rozhodování obrovskou psychickou zátěž, kterou nemusí unést a ocitají se tak ve stresu. Snaží se o hledání pevného bodu, a pokud jim ho neposkytnou ti nejbližší vychovatelé – rodina, může pak na její místo nastoupit např. parta (Matějček, Dytrych, 1997, s. 42).

Úzkost ze stálého rozhodování se může promítnout do těla a vznikají tzv. psychosomatické poruchy. Nadměrné zatížení dítěte vyvolává citové přetížení s psychosomatickými následky. Vytváří se vnitřní konflikt mezi různými vlivy a emocemi, který se vztahuje k postojům dítěte, jeho činům, k sebepojetí (Říčan, Krejčířová a kol., 1997, s. 117, 118).

Přiměřeným výchovným vedením je demokratická výchova poskytující jedinci oporu a jistotu, ale zároveň i přesně vymezené hranice. Tento přístup pak jedince ochraňuje před možným stresem z nejistoty (Matějček, Dytrych, 1997, s. 40–43).

1.2 Odměna a trest

Význam odměn a trestů ve výchově je obdobný už odnepaměti. Jen se v různých dobách a společnostech jedno nebo druhé více či méně zdůrazňuje, hlásá, uplatňuje a praktikuje. Jinak byly odměňovány a trestány děti ve starověkém Řecku, různé přístupy se využívaly u dětí židovských. Jiný pohled na výchovu přineslo křesťanství, J. A. Komenský, ale i J. J. Rousseau.

Rousseau se například domníval, že děti by se měly učit pomocí zkušenosti. Byl proti používání jakýchkoliv trestů. Dle něj dítě nemá být do ničeho nuceno a tím násilně potlačována jeho osobnost (Vaníčková, 2004, s. 17).

Odměna a trest jsou nejstaršími a nejpoužívanějšími prostředky výchovy, které vedou ke změně chování. Odměňované reakce činnosti posilují, proto se vyskytují častěji; trestané slábnou, ale v některých případech se mohou i zafixovat. Jako příklad lze uvést trest jako jedinou pozornost, která je věnována deprivovanému dítěti, neodměňované činnosti mívají tendenci vyhasínat.

Hartl a Hartlová definují *odměnu* jako kladný podnět nebo konfiguraci podnětů či situaci schopnou vyvolat libost nebo uspokojit potřebu a *trest* jako záporný podnět nebo jejich souhrn, situaci vyvolávající nelibost či bolest (2000, s. 367, 628).

Co ale bývá trestem či odměnou pro jednoho, nemusí být nutně trestem nebo odměnou pro druhého. Trestem ani odměnou totiž není to, co vychovatel jako trest či odměnu určí, ale to, co dítě jako trest nebo odměnu vnímá.

Odměny by měli rodiče používat proto, aby dítě získalo zprávu o tom, že se chová dobře a touto pozitivní reakcí tak rodiče posilují naučené chování dítěte. Trest pak slouží jako usměrnění, náprava nějaké chyby, které se dítě dopustilo. Používá se hlavně z toho důvodu, aby nedocházelo k upevňování špatného návyku a chování. Z toho je patrné, že jenom odměny vychovávají, tresty pouze opravují (Vaníčková, 2004, s. 22).

1.2.1 Odměna

Pod pojmem odměna si může každý představit něco jiného. Dítě předškolního věku nejspíš nějakou sladkost či hračku; dítě školního věku např. mobilní telefon, peníze a dospívající už mnohdy uvažují v cenově vyšších, a pro ně tím pádem zpravidla hodnotnějších, relacích – notebook, počítač, apod. Většinou jde o něco konkrétního, hmatatelného. Ale v závislosti na výchově v rodině se objevují i jiné formy odměn, které nejsou hmotné.

Jde například o společný rodinný výlet, návštěvu kina, divadla, výstavy, hraní společenských her – o společné prožitky a čas strávený s rodiči. V mnoha rodinách tomu tak v současné době, již bohužel, není. Někteří z nás, nyní dospělých, často a rádi vzpomínáme na to, jak jsme se svými rodiči např. sledovali o vánočních svátcích pohádky, přitom si nepamatujeme, která pohádka přesně to byla, ale víme, že jsme při ní seděli v obývacím pokoji s mámou a tátou, bratrem, sestrou ... byli jsme pohromadě.

Odměn je třeba užívat přiměřeně, aby dítě nezískalo pocit, že je vše snadno dosažitelné. Lépe je využívat odměn výjimečně, než sklouznout k jejich pravidelnému používání a tím je degradovat, nechat je zevšednět.

Postupně by tak nejspíš ztratily sílu a smysl pro jejich užití. Princip odměny a trestu funguje tak, že pokud dítě odměníme, prožije pocit jakéhosi uspokojení a protože tento

pocit je pro dítě příjemný, bude chtít prožít jej znovu. Obdobně je tomu u trestů. Trest je užíván proto, aby zastavil špatné chování, ale pokud budeme chtít, aby se dítě chovalo správně, je třeba jej vždy za již projevené vhodné chování ocenit, protože pouze odměnou dobré chování podpoříme (Matějček, 1994, s. 25–31).

1.2.2 Trest

V průběhu historie lidstva nebyla a ani v současné době se zřejmě nevyskytuje, společnost, která by tresty neznala. Trest plní ve společnosti některé úkoly a má tedy svůj smysl a účel. Trestání se uplatňuje v každodenních situacích lidského života – rodiče trestají své děti, žáci jsou trestáni ve škole, určité druhy sankcí jsou uplatňovány v zaměstnání dospělých. Chování, které je nevhodně vnímáno, bývá sankcionováno (Lata, 2007, s. 6).

1.2.2.1 Historický vývoj trestu

Tresty tedy tvoří nedílnou součást lidské historie a byly odjakživa používány jako postih za porušení kázně. Historie výchovy bývá s nadsázkou označována za historii udržování kázně, což znamená podřizování se nějakému řádu.

V jakékoliv době a společnosti byly některé děti vychovávány přísně a jiné povolněji, ale za přísnost a povolnost mohlo být v různých dobách pokládáno něco jiného.

V období patriarchátu byla od dětí vyžadována bezmezná poslušnost vůči rodičům, což dokazují dochované kresby a historické prameny, které představují otce v roli trestajícího rodiče.

V období pravěku, starověku, ale i počátku středověku byla typická minimální investice emocí do narozeného dítěte.

Výchova spartských či athénských dětí ve starověkém Řecku byla už od jejich nejútlejšího věku hodně tvrdá. Sedmiletí hoši byli odebráni rodičům a vychováni v přísné kázni společně pod státním dozorem v družinách rozdělených podle věku (agelai).

Za projevenou neposlušnost byli mrskáni důtkami. Výchova směřovala k naprosté poslušnosti, vytrvalosti ve strádání a k vítězství v boji. Proto i v pokročilejším věku byli chlapci ve cvičení dost přepínáni a od dvanácti let se jejich výchova stávala ještě tvrdší. (Kalašová, 2004).

Pro starověké Řecko bylo typické uspořádání společnosti opírající se o rodinu a řídící se náboženskou tradicí. Veškeré životní události byly provázeny náboženskými obřady. Ženě – matce byla prokazována úcta a byla uznávanou morální autoritou. V Římě si otec mohl s dítětem nakládat, jak se mu zlíbilo. V raném období středověku mnohdy nebývala rodina pro dítě místem citového zázemí ani kultivace emocionality. Až s příchodem humanismu a renesance se postupně změnil i pohled na dítě a jeho dětství.

V 18. století vlivem osvícenství se jasně formulovalo nové postavení dítěte ve společnosti. Vyplývaly z toho nové požadavky na výchovu. Osvícenství přinášelo přesvědčení, že člověk je schopen se sebezdokonalovat. Školství se stávalo čím dál víc světskou záležitostí. V roce 1763 zavedla Marie Terezie na našem území povinnou školní docházku (Vaníčková, 2004, s. 16).

19. století se stalo významným v přílivu citovosti do rodinného života. Byl kladen důraz na disciplínu dětí a autoritu otce. V roce 1867 došlo na našem území ke zrušení tělesných trestů v podobě mrskání, bičování, ran holí, vystavování na pranýři, věznění v okovech. Tento rok je také označován jako významný milník představující zlom v odmítnutí společenské a kulturní akceptace tělesného trýznění lidí včetně dětí.

Ve 20. století ubližování dítěti neustalo, ale naopak se začalo poznávat a řešit. V roce 1962 německý lékař Henry Kempe poprvé popsal syndrom bitého dítěte a až o dalších 30 let později – v roce 1992 – byla přijata definice syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte (Child Abuse and Neglect – CAN) (Vaníčková, 2004, s. 13–18).

1.2.2.2 Smysl a význam trestu

„Výchova vyžaduje kázeň. Velký rozdíl mezi úspěšně vychovávajícími rodiči a méně úspěšnými spočívá v tom, od koho tuto kázeň vyžadují – zda především od svých dětí nebo především od sebe“ (Brockert, 1996, s. 247).

Trest, ať už je jakýkoliv, musí dítěti dávat smysl. Nelze trestat účelově, tedy pouze tak, abychom si sami dokazovali svoji nadřazenost a všemohoucnost toho, že jsme dospělí.

Ale pokud dítě netrestáme nikdy, způsobuje to jiný problém – nestanovujeme mu hranice, určité limity pro jeho chování a tím ho vlastně nutíme, aby své prohřešky páchalo dál a ve větší míře. Trest musí následovat hned po prohřešku, aby měl adekvátní výchovnou hodnotu a smysl v očích dítěte. Trest nesmí dítě ponížit před ostatními, nesmí být příliš tvrdý, či opožděný, pak jej dítě považuje za nespravedlivý a vyvolává to v něm pocit křivdy (Saladin-Grizivatz, 2002, s. 63, 64).

Ani ve výchově kojenců a batolat se nelze bez trestů obejít. Jde ale převážně o jakousi opravu, usměrnění chování dítěte tak, aby si neublížilo. Zabráníme mu v přístupu k nebezpečným věcem v jeho nejbližším okolí (zásuvky, vaříč, schody) a pokud ono samo nějakou pro něj nebezpečnou věc objeví, je třeba mu důrazně říct „NE“ a vzít mu „hračku“ z ruky (Vaničková, 2004, s. 24, 25).

Trestem či postihem může být např. zákaz oblíbené činnosti, domácí vězení, slovní výtky, ale také nemluvení rodičů s dítětem, které je trestem sice nehmatatelným, zato mnohdy dítětem vnímaným hůře než zákaz oblíbené činnosti.

Často používané tresty jsou tresty fyzické, kterým je v textu teoretické části bakalářské práce věnována následující kapitola.

Trest má několik funkcí:

1. Náprava škody

Povaha přestupku dítěte je „dětská“, jiná než přestupku dospělého jedince. Chování dítěte nás zarmucuje nebo dráždí, víc jej potrestáme za to, že něco rozbilo nebo nás

zklamalo. Zatímco u například dospělého zločince je pro nás přijatelná náprava škody prací, u dítěte je pro nás samozřejmé očekávat nápravu škody tím, že si uklidí to, co rozházelo, z kapesného uhradí to, co poškodilo.

2. Zabránit opakujícímu se nevhodnému chování

Dítě se učí minulou špatnou zkušeností, a proto, když je určité chování doprovázeno pravidelně nepříjemným zážitkem – trestem, dítě si příště dá pozor a tohoto chování se bude snažit vyvarovat.

3. Zbavení viníka pocitu viny

Odkládání trestu je pro děti mnohem větší a těžší zásah než okamžité, i když přísné, potrestání. Z hlediska duševní hygieny je proto důležité sejmout z dítěte pocit viny co nejrychleji. Dítě při potrestání musí prožít pocit osvobození a smíření, na který lze výchovně navázat. Při použití trestu musí být vyjádřen osobní vztah k dítěti. Dítě musí vědět, že je stále máme rádi (Matějček, 1994, s. 32–37).

Rodiče, kteří jsou sami neukáznění, zahrnují své děti příkazy a zákazy. Pokud je děti nedodržují, pak je potrestají, a když tresty nejsou účinné, použijí fyzického potrestání. Ale příliš časté trestání a bití v dítěti upevňuje záporné sebehodnocení, dítě se v této chvíli chová tak, jak se cítí – špatně a bez vyhlídky na lásku a porozumění.

Naopak rodiče, kteří vychovávají ukázněně, se dokáží do značné míry obejít bez trestů a vždy bez bití. Vysvětlují dětem, co je a co není správné, znovu se vracejí k tomu, čemu dítě neporozumělo. Ujišťují dítě, že jej mají stále rádi, přestože se provinilo proti pravidlům. Snaží se promlouvat s dítětem o životě, protože jen málokdy dítě poslouchá tak dobře jako tehdy, když může hovořit s rodičem o něčem, co jej zbavuje špatného svědomí (Brockert, 1996, s. 247).

1.2.2.3 Tresty tělesné (fyzické)

Celou historii lidstva tělesný trest provází. Když se poohlédneme za tím, jaké druhy tělesného potrestání se dříve využívaly, např. bití sukovicí, rány rákoskou,

několikahodinové klečení, dnes se zvýšenou citlivostí vůči násilí je vnímáme jako kruté formy týrání. Vaníčková charakterizuje fyzický trest jako:

- porušení tělesné integrity dítěte,
- ztrátu účinnosti a smyslu s přibývajícím věkem dítěte,
- tresty na primitivní úrovni brzdící vývoj osobnosti dítěte,
- trest doprovázený stresem (u starších dětí i pocitem ponížení),
- uložení užití násilí do paměti dítěte jako metody řešení náročných životních situací,
- trest, který vede k naučenému postoji bezmoci, poslušnosti a podřízenosti,
- riziko ke zvýšené pohotovosti dítěte k agresivnímu chování,
- riziko pro útěk dítěte od rodiny,
- riziko pro rozvoj sebepoškozujícího chování (Vaníčková, 2004, s. 33, 34).

Definice tělesného trestu přijatá Výborem pro práva dětí Organizace spojených národů a úřadovnou pro týrání dětí Světové zdravotnické organizace uvádí, že „*tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně) nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ranách stopy (modřiny, škrábance ap.)*“ (Vaníčková, 2004, s. 33).

Tělesný trest je záměrné či úmyslné způsobení bolesti atakem na tělo, přičemž forma tělesného trestu může být rozmanitá. Nejčastěji jsou ale užívány: pohlavek, facka, políček, výprask rukou výprask předmětem, výprask na holou, kopanec, ždercha do zad, rána pravítkem nebo ukazovátkem, odhození, třesení, praštění hlavou o zeď, štipání, tahání až vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, údery knihou nebo klíči do hlavy, kostičky (pevný stisk týlu, nadloktí), burák (prudké přejetí palcem po zadní straně krku), škrcení apod. Některé z uvedených trestů jsou typické pro užívání v rodinách, jiné ve škole (Vaníčková, 2004, s. 31).

Tělesné tresty zvyšují pohotovost k agresi a násilí. Americký psycholog a sociolog Erich Fromm definuje formy násilí takto:

Násilí hravé – jediná pozitivní alternativní forma násilí vedená k dosažení určité dovednosti např. ve sportu nebo hře. Chybí zde destruktivnost.

Násilí reaktivní – pramení ze strachu. Spouští je stav ohrožení, frustrace, závist nebo žárlivost.

Násilí za účelem pomsty – snaží se odčinit nějaké příkoří. K tomuto druhu násilí se uchylují převážně lidé neurotičtí, nezpůsobilí či závislí. Pomsta je smyslem jejich života.

Násilí destruktivní (zdroj otřesené víry) – postupná ztráta víry začíná u dětí mezi 2.–5. rokem a vrcholí konečnou deziluzí v dospělosti. Jedinci, kteří jsou citově chudí, mohou na tuto deziluzi reagovat patologicky.

Násilí jako kompenzace – jde o patologickou náhražku za chybějící produktivní činnost, únik z utrpení naprosté pasivity, negace a bezmocnosti. Jedinec, který nemůže tvořit, chce alespoň ničit (Vaníčková, 2004, s. 29).

Tělesné trestání dětí bývá také jedním z východisek násilí páchaného na dětech. Velmi snadno totiž přechází do týrání a hranice mezi trestem a týráním může být mnohdy téměř nezjistitelná, přičemž těžištěm tělesného týrání a zneužívání dětí bývá nezvládnutá agrese rodičů a ostatních osob (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 41).

Rodiče, kteří své děti trestají, mají obvykle více agresivní děti než rodiče těch dětí, kteří se je snaží vést ke konstruktivnímu překonávání překážek. Trest by neměl pro dítě být modelem rodičovské agrese a ukázkou ztráty kontroly vychovatele nad sebou samým (Matějček, Dytrych, 1997, s. 55).

1.2.2.4 Psychické týrání

Zatímco pod pojmem fyzický trest si lze představit snadněji konkrétní události a činy, pod pojmem psychické týrání už to tak snadné není. Psychické týrání v sobě zahrnuje jak složku aktivní (nadávky, ponižování, zesměšňování, opovrhování), tak i složku vnitřního emocionálního týrání (pocity ponížení, nelásky, nezájmu, nedostatku péče). Tento druh týrání je obtížně zdokumentovatelný. Následky psychického trestání jsou

závislé na osobnosti dítěte, na délce trvání a intenzitě. Některé děti na podobné chování reagují úzkostně, ustrašeně, jiné agresivně, snaží se o prosazení.

Psychické týrání může vést až k psychické deprivaci dítěte následkem toho, že dítěti nejsou dlouhodobě a v určité míře uspokojovány některé ze základních psychických potřeb (Langmeier, Matějček, 1968, s. 21–24). Zkušenost s deprivací patří k nejzávažnějším zátěžím, může ovlivnit nejen aktuální psychický stav dítěte, ale také jeho celkový psychický vývoj. V určitém období vývoje je dítě více citlivé k některému z typů deprivace.

Typy deprivací:

- *nedostatek biologických potřeb* (jídla, spánku, dochází k ohrožení zdraví),
 - *nedostatek podnětů* (chybějící stimulace podněty z okolí, např. hračky),
 - *nedostatky v poznávací oblasti* (zanedbávání v oblasti potřeby učení),
 - *nedostatek citů* (neuspokojení potřeby být milován, jistoty, bezpečí),
 - *nedostatky v sociální oblasti* (neuspokojení potřeby někam patřit, izolace)
- (Vágnerová, 2004, s. 53, 54).

Psychické týrání není však pouze ve směru dospělý → dítě, ale často se také vyskytuje týrání rodičů jejich dětmi a to jak fyzické, tak psychické, zejména s postupujícím věkem rodičů. Týrání není doménou pouze rodiny, ale lze se s ním setkat i v okolí dítěte – ve škole, mezi vrstevníky (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 65–68).

Odolnost dítěte čelit nějaké psychosociální zátěži souvisí mj. s rodinným zázemím, charakteristikou osobnosti a strategií zvládání zátěžových situací (tzv. coping strategie). Do určité duševní krize se může dítě dostat, setká-li se s překážkou, kterou není schopno zvládnout vlastními silami. Pak může použít základní způsoby vyrovnání se s obtížnou situací – útěk, útok nebo volání o pomoc. Nezvládnutá krize se může promítnout do tělesného stavu nebo vyústí v duševní poruchu. Krize s důsledkem traumatu mohou vzniknout ze situací všeobecně považovaných za bolestné – úmrtí blízké osoby, nemoc, ale také právě násilí v rodině či pohlavní zneužívání (Vaničková a kol., 1999, s. 51).

1.2.3 Práva dětí a tělesné tresty

„Tělesný trest porušuje základní právo na respekt lidské důstojnosti a tělesné integrity“ (Vaníčková, 2004, s. 50).

Právy dětí se zabývá celá řada mezinárodních dokumentů. V roce 1924 přijala Liga národů Deklaraci práv dítěte. Po druhé světové válce nahradila Ligu národů Organizace světových národů a ta vyhlásila v roce 1946 Všeobecnou chartu lidských práv a v roce 1959 Chartu práv dítěte.

Aby byla naplněna právní závaznost dokumentu, vznikla v roce 1979 Úmluva o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte je nejširěji ratifikovaná smlouva o lidských právech. Přijata byla valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 a k podpisu byla otevřena 26. 1. 1990. Úmluva je klíčovým dokumentem v systému mezinárodněprávní ochrany dítěte. Je však také nedílnou součástí celého komplexu mezinárodní ochrany lidských práv. Česká republika (tehdy ještě Česká a Slovenská Federativní republika) se k Úmluvě připojila podpisem dne 30. 9. 1990. Dle Úmluvy se za dítě považuje jakákoliv lidská bytost mladší osmnácti let.

Úmluva obsahuje čtyři základní principy, které napomáhají jejímu výkladu jako celku:

1. zákaz diskriminace – všechny děti mají stejná práva, bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, jiné smýšlení, žádnému z nich nebudou práva odepřena;

2. nejlepší zájem dítěte – státy musejí při jakékoliv činnosti zajistit, aby se přihlíželo k nejlepším zájmům dítěte; týká se to všech státních orgánů (parlamentu, soudů);

3. právo na život, přežití a rozvoj dítěte – článek, který upravuje právo na život, zahrnuje termín rozvoj a je jím myšlen rozvoj jak psychický, tak fyzický, citový, sociální;

4. názor dítěte – děti by měly mít možnost svobodně vyjadřovat své názory ve všech záležitostech, které se jich dotýkají; neformálním principem je ale zachování

rovnováhy mezi dítětem a jeho rodinou nebo jinými osobami, kterým je svěřeno do péče (David, 1999, s. 10).

Dle článku č. 19 Úmluvy o právech dítěte by dítě mělo být chráněno před všemi formami násilí nejen ze strany ostatních lidí, ale i rodičů. Některé z článků Úmluvy se o možném násilí zmiňují přímo, některé nepřímo.

- *Článek 2* uvádí, že všechna práva se vztahují na všechny děti bez výjimky.
- *Článek 3* garantuje zájem dítěte jako výchozí hledisko při jakékoliv činnosti.
- *Článek 6* zaručuje právo každého dítěte na život a zabezpečení v nejvyšší možné míře rozvoje.
- *Článek 12* zabezpečuje dítěti právo na svobodné vyjádření svých názorů ve všem, co se ho týká.
- *Článek 34* hovoří o ochraně dětí před všemi formami sexuálního násilí.
- *Článek 36* chrání dítě před ostatními formami vykořisťování.
- *Článek 37* garantuje dítěti ochranu před mučením, krutým či ponižujícím zacházením nebo trestáním.
- *Článek 38* chrání dítě před jeho zařazením do bojových akcí.
- *Článek 39* uvádí, že státy činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální integrace dítěte, které je obětí zanedbávání, využívání za účelem zisku nebo zneužívání, mučení či jiného krutého zacházení (Vaníčková, 2004, s. 52, 53).

Trestněprávní ochranu nezletilých zajišťuje v českém trestním právu ustanovení § 215 trestního zákona o trestném činu týrání svěřené osoby. Paragraf hovoří o tom, že tohoto deliktu se dopustí ten, kdo týrá osobu svěřenou do péče nebo výchovy. Dopouštět se násilí na dětech je trestné. Existuje ohlašovací povinnost pro ty, kteří s dětmi pracují, např. lékaři, učitelé. Pokud mají podezření na týrání dítěte, jsou povinni ohlásit tuto skutečnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí a na policii.

1.2.4 Důsledky tělesných trestů

Tělesné tresty jsou rizikem pro vývoj osobnosti dítěte zejména z těchto důvodů:

- učí dítě násilí, ničí jistotu bezpečí, přijetí, lásky;
- vyvolává v dítěti zlobu, vztek a hněv, touhu po pomstě;
- zvyšuje úzkostnost dítěte v očekávání dalšího útoku;
- snižuje citlivost dítěte a soucit;
- učí dítě, že si nezasluhuje respekt, že se k dobru dopracuje trestem;
- učí dítě, že se trápení ignoruje;
- učí dítě, že násilí a trest jsou vlastně projevem lásky;
- vede dítě k popírání pocitů (Vaničková, 2004, s. 79).

U dětí vystavovaných tělesným trestům v dospělosti hrozí, že budou inklinovat k povoláním, kde plnění pracovních povinností násilí vyžaduje a že samy budou ve vlastních rodinách u svých dětí postupovat obdobně. Jejich vidění světa může být pouze černobílé a netolerantní.

Tresty nemění nic na nevhodném a nesprávném chování dítěte, pouze krátkodobě zakončují situaci s přechodným úspěchem. Tresty neukazují dětem žádné možnosti, ale spíše vyprovokují nadměrně přizpůsobivé chování jako ochranu před impulzivní rodičovskou trestající reakcí. Nedůslednost v chování s sebou nese strach a nejistotu (Rogge, 1998, s. 158).

Při dlouhodobém tělesném trestání může dojít k tomu, že se u dítěte objeví posttraumatická stresová porucha, jejímiž důsledky mohou být dále poruchy osobnosti, sociální izolace, vegetativní obtíže, ale i problémy v jejich budoucí roli rodiče.

Fyzicky trestané děti mají mnohem větší sklon ke zlostinému chování než jejich podobně netrestaní vrstevníci. Při neúspěchu ve hře nebo plnění nějakého úkolu jsou pak trestané děti snadno frustrovány (Elliott, Place, 2002, s. 94).

Používání násilí ve výchově vede často k psychickým problémům, ale i špatným vztahům mezi rodiči a dětmi, snížené sebedůvěře, výraznější agresivitě dětí včetně šikanování, zvýšenému riziku násilnického a antisociálního chování. Pachatelé násilných trestných činů byli daleko častěji surově trestáni v dětství v porovnání s běžnou populací.

Následky fyzického trestání v dětství často přetrvávají i v dospělosti. Pokud začalo být používáno násilí v raném věku a čím bylo výraznější, tím větší sklony má jedinec považovat fyzické trestání a násilí za běžnou, „normální“ součást života a řešení konfliktů. Násilí se lze podobným způsobem i naučit (Stehlíková, 2010).

Tělesný trest však není pouze jednostrannou záležitostí, ale je určitou zkušeností i pro toho, kdo dítě trestá. Trestající jsou tak zasaženi nejen formou a způsobem trestání, ale i chováním a reakcí trestaného dítěte. Také mohou často po tělesném potrestání cítit výčitky svědomí a zahanbení, že se zachovali iracionálně.

1.2.5 Tělesné tresty v zahraničí

Děti jsou trestány ve většině zemí a společností. Níže jsou uvedeny některé ze států a procentuální vyjádření pohledu rodičů či dětí na užívání tělesných trestů (jde o výsledky studie Globální iniciativy, celosvětové aktivity, jejímž cílem je urychlení procesu vedoucího ke zrušení všech tělesných trestů):

- Chile – 80 % rodičů tělesně trestá své děti, které navštěvují státní školu, 57 % rodičů pak trestá děti navštěvující školu soukromou.
- Etiopie – přes zákaz tělesných trestů ve školách uvedlo 90 % dětí, že již byly ve škole tělesně potrestány.
- Egypt – výsledky výzkumu z roku 1996 uvádějí, že více než třetina dětí byla bita páskem, holí a čtvrtina dětí byla při takovémto bití zraněna.
- Indie – studie prováděná mezi studenty univerzity prokázala, že v dětství bylo tělesně trestáno 91 % chlapců a 86 % dívek.

- Kuvajt – opět studie z roku 1996 – až 54 % rodičů schvaluje použití přísného výprasku pro velký prohřešek a 9 % rodičů schvaluje použití nadměrného tepla jako formu potrestání.
- Rumunsko – dle studie z roku 1992 považuje 84 % rodičů políček a plácnutí rukou jako běžnou výchovnou metodou, 96 % rodičů to nevnímá jako ponížení.
- Anglie – výzkum z roku 1990 prokázal, že tři čtvrtiny souboru matek schvalují plácnutí rukou dítěte mladšího jednoho roku, 35 % rodičů (matek i otců) uvedlo, že své děti bijí 1x týdně nebo častěji a pětina uvedla, že k bití použilo nějakého předmětu.
- Pákistán – studie z roku 1999 uvedla, že 78 % dětí je tělesně trestáno ve škole a všechny doma.
- USA – 89 % sledovaného vzorku rodičů přiznalo bití svých tříletých dětí v předešlém roce; rovněž třetina 15–17letých byla bita.
- Evropa a centrální Austrálie – ze vzorku 15 000 dětí ve věku 9–17 let z různých regionů uvedlo 60 % dětí, že jim rodič nadával, dal facku nebo bil pro něco špatného (Vaničková, 2004, s. 102, 103).

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Cíl bakalářské práce

Cílem práce je popsat problematiku trestání dětí v rodině; zjistit jaké formy trestů jsou v rodinách nejčastěji používány; jaké místo mají fyzické tresty a kdo je v rodinách vykonává; dále, co je nejčastějším důvodem k použití trestů a efektivnost různých trestů z pohledu rodičů a dětí.

Zásadními pro splnění cíle bakalářské práce jsou sice otázky týkající se fyzických trestů, ale z výsledků průzkumu lze zjistit i to, jaká forma trestů je v rodinách obvyklá a využívána nejčastěji.

2.2 Předpoklady bakalářské práce

Byly formulovány následující předpoklady.

Předpoklad č. 1: *Lze předpokládat, že ve více než 50 % použijí v dětství fyzicky trestání rodiče fyzický trest i při výchově svých dětí.*

Předpoklad č. 2: *Lze předpokládat, že nejčastějším důvodem k užití jakéhokoliv trestu je školní neprospěch.*

Předpoklad č. 3: *Lze předpokládat, že více dětí upřednostňuje potrestání zákazem oblíbených činností než fyzickým trestem.*

2.3 Použité metody průzkumu

Pro provedení průzkumu byly vytvořeny dva dotazníky – jeden pro rodiče a druhý pro jeho dítě (konkrétní podoba dotazníku pro rodiče viz příloha č. 1 a dotazníku pro dítě viz příloha č. 2). Dotazníky byly anonymní. Nejprve byl dotazník zadáván dítěti a poté jeho rodiči. Vzápětí po jejich vyplnění byly opět vybrány, takže návratnost dotazníků byla 100%.

Dotazník pro rodiče se skládal ze 17 položek, přičemž dvě z položek byly otevřené (jedna se týkala doplnění věku respondenta a smyslem druhé bylo zmapovat, kolik procent rodičů se zajímá o to, po čem jejich dítě touží, jaké má přání). Dotazník pro dítě obsahoval 15 položek, i zde byly dvě z položek otevřené, přičemž jedna zjišťovala věk dítěte a druhá

se vztahovala k představě dítěte o ideálním rodiči. Při sestavování obou dotazníků byl zohledňován stanovený cíl a předpoklady bakalářské práce.

2.4 Popis výzkumného vzorku a průběhu průzkumu

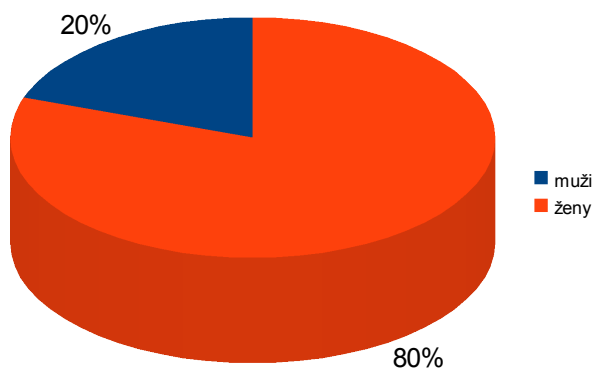
Dotazníky byly zadávány dětem ve věku od 11 do 15 let a jejich rodičům. Věkové rozpětí u dětí bylo zvoleno s ohledem na to, aby byly schopny odpovědět na položky dotazníku. Jednalo se o děti, které jsou klienty Střediska výchovné péče (dále SVP) v Mostě a jeho detašovaného pracoviště v Chomutově. Dotazníky byly zadávány rodičům a dětem, kteří přicházeli na vstupní etopedická vyšetření anebo na následné konzultace.

Průzkumu se zúčastnilo 52 dětí a 51 rodičů (jeden z rodičů byl dotazován spolu se svými dvěma dětmi – dvojčaty), celkem tedy 103 respondentů. Z toho bylo 41 žen a 10 mužů ve věkovém rozmezí od 28 do 58 let, přičemž nejvíce byla zastoupena věková kategorie 35 a 36 let.

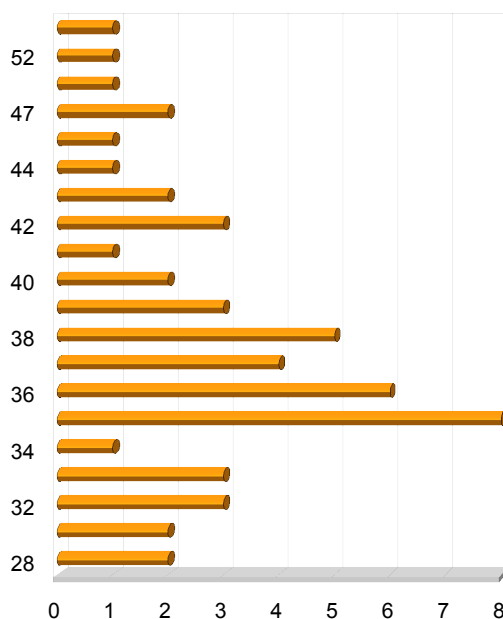
Mezi dětmi bylo 32 chlapců a 20 dívek, věkové rozmezí od 11 do 15 let, nejpočetnější byla skupina 14letých dětí. Další podrobnosti o respondentech uvádíme níže.

RODIČE

Převahu žen mezi dotazovanými dospělými respondenty lze vysvětlit tak, že do SVP přicházejí se svými dětmi řešit výchovné problémy převážně matky. Bývají ochotné připustit si nejen to, že je potřeba řešit výchovné problémy dětí včas, ale i např. to, že příčinou může být selhání ve výchově. Dalším vysvětlením, které se nabízí, je, že v SVP jsou klienty děti, které pocházejí z rozvedených manželství a žijí obvykle pouze s matkou (bližší graf č. 1 a 2).

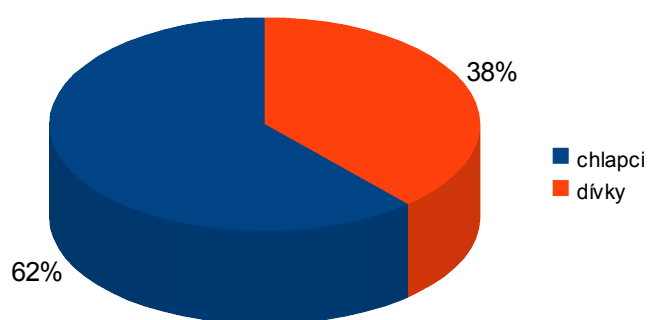
Graf č. 1: Složení dospělých respondentů dle pohlaví

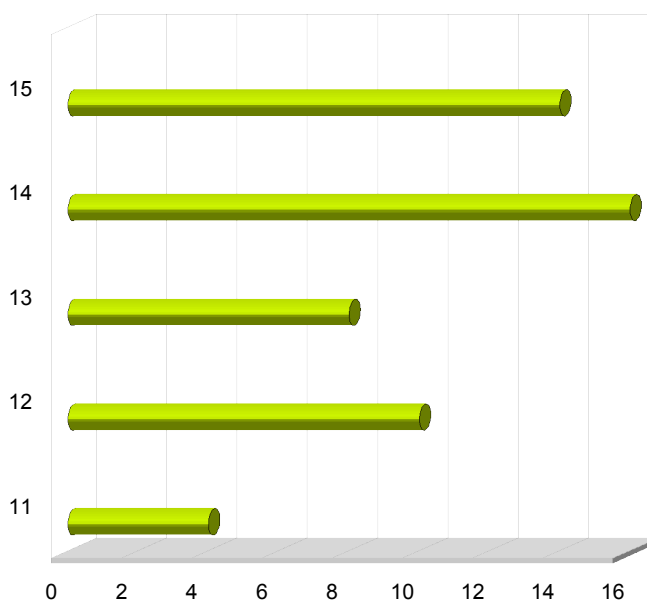
Graf č. 2: Věkové složení dospělých respondentů

DĚTI

Mezi dotazovanými dětskými respondenty byli v převaze chlapci. Důvodem je to, že chlapci převažují i v celkové klientele SVP Most i Chomutov, kde byly dotazníky zadávány. Častěji než u dívek se u nich vyskytují poruchy chování a výchovné problémy (viz graf č. 3 a graf č. 4).

Graf č. 3: Složení dětských respondentů dle pohlaví

Graf č. 4: Věkové složení dětských respondentů

2.5 Získaná data a jejich interpretace

Dále přinášíme výsledky průzkumu. Uvedeno je vždy znění položky dotazníku, výsledky a jejich stručná interpretace.

2.5.1 Vyhodnocení dotazníku pro rodiče

1. Jste jedináček?

50 (98 %) dotazovaných rodičů z celkového počtu 51 odpovědělo na tuto položku záporně. Pouze jeden rodič (2 % z celkového počtu) nemá žádného sourozence. Smysl položky směřoval k tomu, zda rodiče, kteří jsou jedináčci, byli v dětství méně či více trestáni než ti, kteří mají alespoň jednoho sourozence. Dále se se mělo srovnávat, zda rodiče – jedináčci více či méně trestají své děti v porovnání s těmi, kteří jedináčky nejsou. Bohužel se s ohledem na pouze 1 jedináčka mezi rodiči toto nedalo realizovat.

2. Pokud máte (nebo jste měl/a) sourozence, jedná se o sestru či bratra?

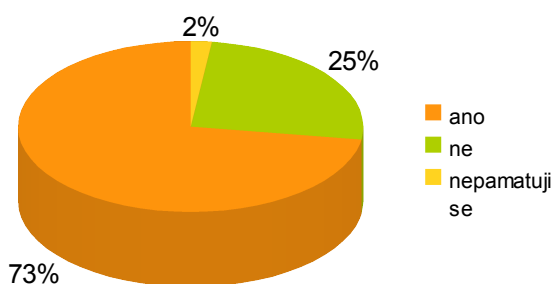
U výše zmiňovaných 50 rodičů jich nejvíce má jednoho sourozence – bratra nebo sestru. Méně je těch, kteří mají dvě sestry nebo dva bratry; tři bratry nebo tři sestry má pět dotazovaných, čtyři sestry a čtyři bratry má pět respondentů a pouze jeden rodič má pět a jeden šest bratrů (viz tabulka č. 1).

Tabulka č. 1: Pohlaví sourozenců

	sestra	bratr
jedna/jeden	21	18
dvě/dva	7	9
tři	2	3
čtyři	3	1
pět	0	1
šest	0	1

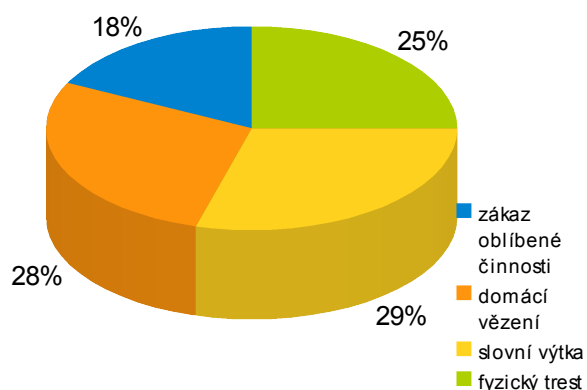
3. Byl/a jste v dětství trestán/a?

Z grafu č. 5 je patrné, že z 51 dotázaných rodičů odpověděly téměř tři čtvrtiny – 37 rodičů (73 %), že v dětství byly trestány, jedna čtvrtina – 13 rodičů (25 %) trestána nebyla a pouze jeden rodič (2 %) uvedl „c) nepamatuji se“. V této položce byl termín „trest“ myšlen obecně – jakýkoliv (fyzický, slovní výtky, zákaz oblíbené činnosti apod.). V následující položce byl již specifikován.

4. Pokud jste byl/a trestán/a, jaký trest Vaši rodiče nejčastěji použili?

Zde odpovídali pouze ti, kteří v předchozí položce uvedli, že byli v dětství trestáni. Nejčastěji (v 29 % odpovědí) využívaným trestem v dětství současných rodičů byla „slovní výtky“, v těsném závěsu (28 % odpovědí) je pak trest „domácí vězení“, třetím v pořadí je použití „fyzického trestu“ (25 % odpovědí) a na posledním místě, ale s nepříliš velkým odstupem od ostatních je „zákaz oblíbené činnosti“ (18 % odpovědí). Fyzický trest tedy nebyl v dětském věku současných rodičů využíván o moc častěji než jiné druhy trestů (blíže viz graf č. 6).

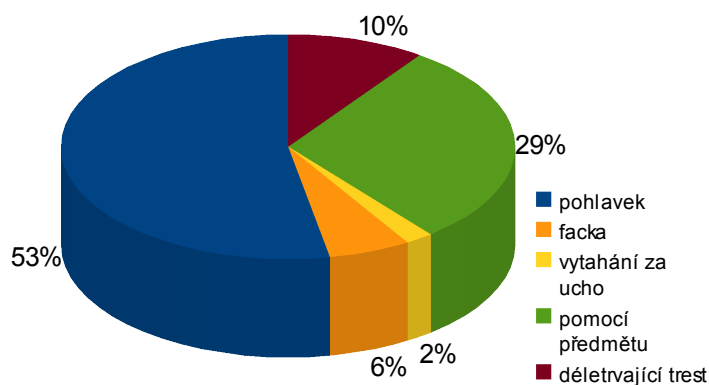
Graf č. 6: Nejčastěji používaný trest v dětství současných rodičů

5. V případě, že byl použit fyzický trest, jaká forma byla nejčastější?

V této položce měli odpovídat pouze ti respondenti, kteří výše uvedli, že byli fyzicky trestáni. Z celkového počtu 51 rodičů na tuto položku odpovědělo 48 rodičů, kteří uvedli, že byli v dětství trestáni fyzicky. Z tohoto celkového počtu respondentů bylo 39 žen a 9 mužů.

Nejčastěji využívaným trestem u vzorku současných rodičů (53 %) byl pohlavek, další poměrně velký počet dotazovaných rodičů (29 %) byl trestán fyzicky pomocí nějakého předmětu (páskem, vařečkou, apod.).

V 10 % odpovědí byl využíván déletrvající trest zahrnující např. klečení v koutě, v 6 % případů bylo nejvyužívanější potrestání fackou a jeden z dotazovaných respondentů uvedl, že byl trestán vytaháním za ucho (2 %) (podrobnosti přináší graf č. 7).

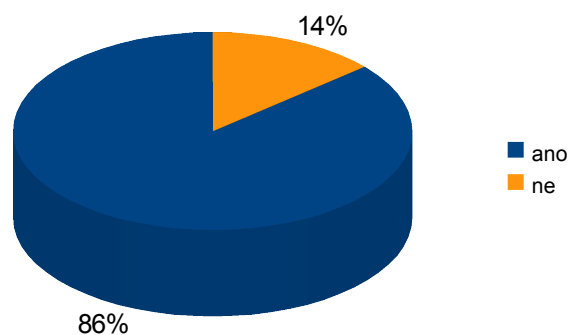

Graf č. 7: Formy fyzického trestu v dětství současných rodičů

6. Používáte Vy sám/sama tresty u svých dětí?

U této položky se opět jednalo o obecné použití jakýchkoliv trestů. Tresty používá při výchově svých dětí 44 (86 %) dotazovaných z celkového počtu 51 respondentů. Z této položky vyplývá, že pouze 7 (14 %) rodičů nepoužívá při výchově svých dětí žádné tresty.

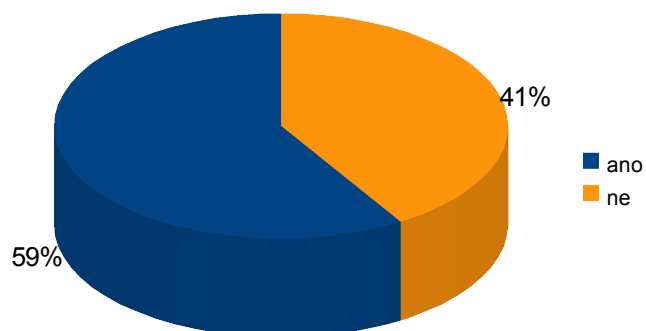
Byl zde patrný rozdíl mezi tím, jak každý jednotlivec vnímá pojem „trest“ ve výchově. Několik rodičů totiž uvedlo, že tresty nepoužívá, ale vzápětí na další položku odpověděli tak, že je patrné, že nějaké tresty přece jen využívají. Toto lze vyhodnotit tak, že při výchově dětí je u rodičů bráno automaticky i použití nějakých sankcí, které ovšem nejsou některými vnímány jako trest, ale jako nutnost, která k výchově patří neodmyslitelně, a nad kterou se nepřemýšlí jako nad něčím výjimečným (blíže graf č. 8).

Graf č. 8: Užívání trestů rodiči u svých dětí

7. Používáte fyzické tresty?

K této položce se opět vyjadřovali všichni respondenti. Z celkového počtu 51 se použití některé z forem fyzického trestu kladně vyjádřilo 30 dotazovaných (59 %), 21 dotazovaných v této položce odpovědělo záporně (41 %) (viz graf č. 9).

Graf č. 9: Užívání fyzických trestů rodiči u svých dětí

Z počtu 51 respondentů bylo 41 žen, z nichž 30 své potomky při nějakém prohřešku fyzicky potrestá, 11 jich fyzický trest nepoužívá, z počtu 10 mužů se k tomuto kroku odhodlají pouze 2, kteří fyzický trest použijí a 8 jej nevyužije. Z toho vyplývá, že fyzický trest v rodině (u oslovených respondentů) použije častěji matka než otec. Je to dáno zřejmě i tím, že nejvíce času s dětmi tráví zpravidla matka (blíže tabulka č. 2 a tabulka č. 3).

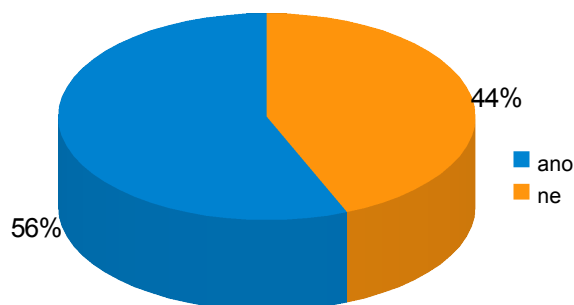
Tabulka č. 2 Použití fyzických trestů ženami

Ženy – použití fyzických trestů	
ANO	30
NE	11

Tabulka č. 3 Použití fyzických trestů muži

Muži – použití fyzických trestů	
ANO	8
NE	2

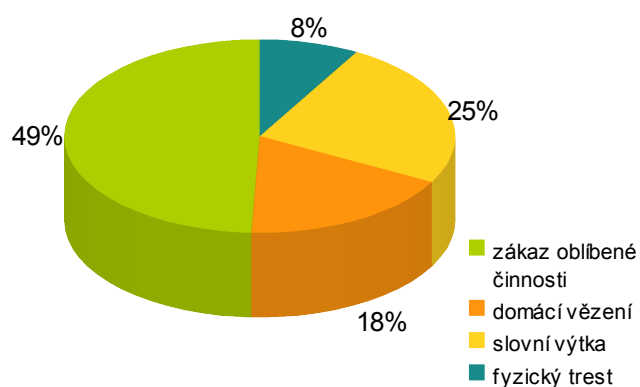
K ověření předpokladu č. 1 (*Lze předpokládat, že ve více než 50 % použijí v dětství fyzicky trestání rodiče fyzický trest i při výchově svých dětí*) přinášíme ještě graf č. 10. Z 48 respondentů, kteří uvedli, že byli v dětství fyzicky trestáni, jich 27 fyzický trest také využívá při výchově svých dětí. Většinou se jedná o použití pohlavku, či facky, tedy fyzické potrestání nebývá tak tvrdé jako zkušenost rodičů z jejich vlastního dětství, kde použití fyzického potrestání např. pomocí předmětu bylo označováno častěji (blíže k vyhodnocení předpokladů – viz část 2.6).

Graf č. 10: Použití fyzického trestu rodičem, který byl v dětství sám fyzicky trestán

8. Jakou formu trestu nejčastěji využíváte?

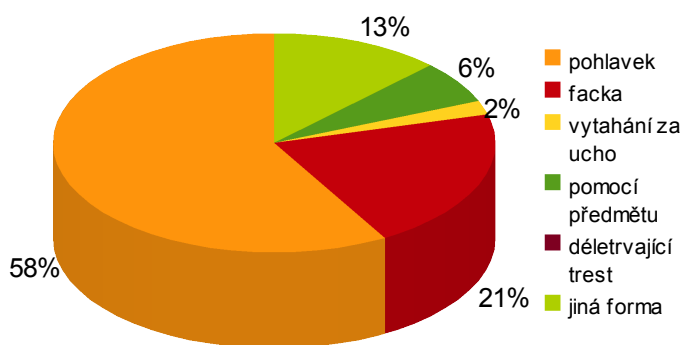
Opět měli možnost vyjádřit se ti, kteří uvedli, že nějakou formu trestu používají. Nejčastěji užívaným trestem v rodinách, které se zúčastnily průzkumu, je „zákaz oblíbené činnosti“ (49 %), na druhém místě je „slovní výtka“ (24 %), o něco méně je využíváno „domácí vězení“ (18 %) a nejméně je užíván „fyzický trest“ (8 %) (blíže graf č. 11).

Graf č. 11: Přehled nejčastějších trestů používaných rodiči

9. Pokud použijete fyzický trest, jakou formu zvolíte nejčastěji?

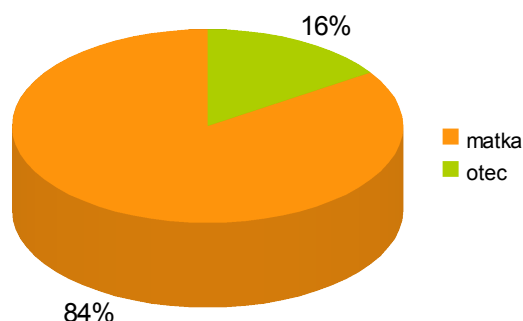
Z 32 rodičů jich nejvíce (58 %) označilo použití „pohlavku“, méně (21 %) „facku“, „jinou formu“ tělesného potrestání využívá 13 % rodičů, „pomocí předmětu“ trestá 6 % z oslovených respondentů a pouze jeden (2 %) přiznal jako nejčastěji používaný trest „vytahání za ucho“ (viz graf č. 12).

Graf č. 12: Formy fyzického trestu používané současnými rodiči

10. Kdo v rodině nejčastěji fyzický trest vykonává?

Tato položka ověřovala výše uvedené výsledky průzkumu, kde se respondenti vyjadřovali k použití fyzických trestů. S naprostou převahou (84 %) „vítězí“ fyzické trestání matkami, tělesný trest od otce bývá ve velmi malém počtu případů (16 %). Opět se zde objevila skutečnost, že trestání se více „účastní“ matky nejspíše proto, že s dětmi obvykle tráví více času nejen v období raného dětství, ale i v pozdějších letech (blíže viz graf č. 13).

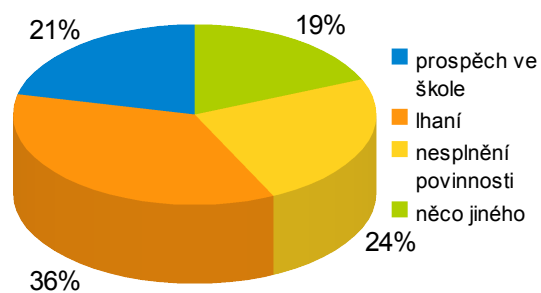
Graf č. 13: Vykonavatel fyzického trestu

11. Zač nejčastěji potrestáte své dítě?

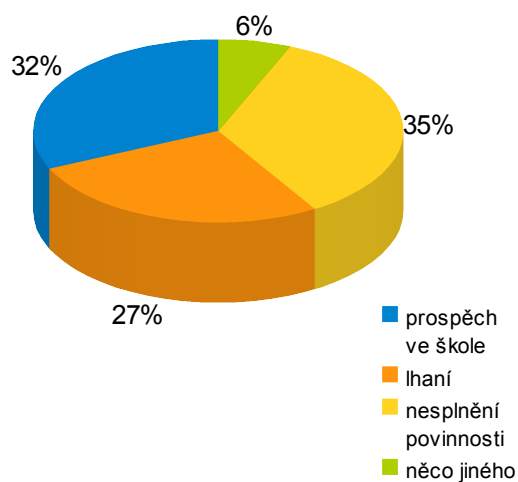
Položka obsahuje čtyři možné odpovědi. Z pohledu rodičů je to tak, že většina jich své dítě potrestá hlavně za „lhaní“ (36 %), následuje trest za „nesplnění nějaké povinnosti“ (24 %), třetí v pořadí je „školní prospěch“ (21 %) a 19 % respondentů se nevyjádřilo konkrétněji, zač své dítě trestá, nevybrali si z uvedených možností. Ale objevovaly se odpovědi typu: *zapomínání školních pomůcek, porušení trestu, nedodržení podmínek – času příchodu domů z venku, odmlouvání, drzost ...*

Vzhledem k tomu, že v dotazníku pro dětské respondenty byla obdobná **položka č. 9 – Zač jsi nejčastěji trestán/a?**, lze provést srovnání výpovědí rodičů a dětí.

U dětských respondentů je na prvním místě „nesplnění nějaké povinnosti“ (35 %), dále „prospěch ve škole“ (32 %), „lhaní“ (27 %) a „něco jiného“ (6 %). Srovnáme-li jejich odpovědi s odpověďmi rodičů, pak zatímco pro rodiče je to, zač nejčastěji potrestají své dítě, „lhaní“, děti se domnívají, že jsou nejčastěji trestány za „nesplnění povinnosti“ (bližší graf č. 14 a graf č. 15).

Graf č. 14: Nejčastěji postihované prohřešky v rodině (z pohledu rodičů)

Graf č. 15: Nejčastěji postihované prohřešky v rodině (z pohledu dětí)

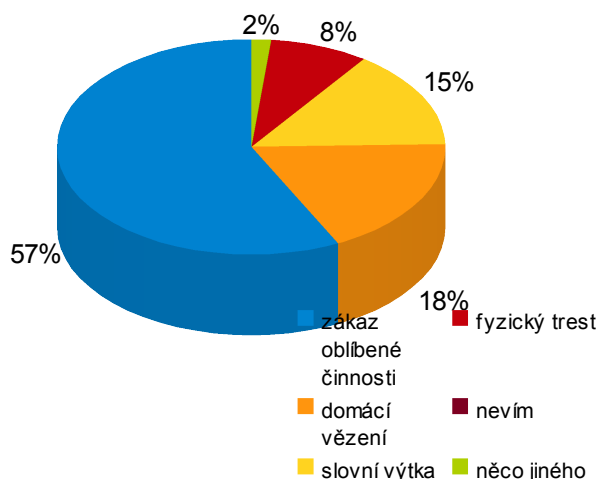
12. Co Vy považujete za nejefektivnější trest u Vašeho dítěte?

V oslovených rodinách považují za nejefektivnější trest „zákaz oblíbené činnosti“, a to v 57 %, dále „domácí vězení“ (18 %), následuje „slovní výtka“ (15 %), poté fyzický trest (8 %) a pouze jeden rodič (2 %) označil za nejefektivnější trest pro své dítě „něco jiného“, ale již dále nerozvedl co konkrétního (viz graf č. 16).

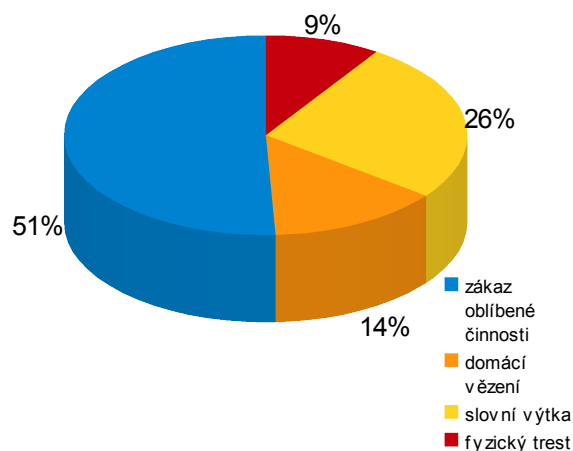
Jsou zde uvedeny i odpovědi dětí na podobnou otázku v dotazníku pro dětské respondenty, a to na **položku č. 4**, která zní: **Pokud jsi trestán/a, jaký trest tvoji rodiče nejčastěji využívají?** Zde odpovídali ti respondenti, kteří v dotazníku pro dětské respondenty uvedli, že jsou svými rodiči nějakým způsobem trestáni.

Z celkového počtu 52 dětí, které se zúčastnily průzkumu, jich 42 uvedlo, že jsou nějakým způsobem trestány. Z tohoto počtu pak více jak polovina (51 %) uvedla shodně jako rodiče, kteří tento druh trestu vnímají jako nejefektivnější, že jsou potrestáni „zákazem oblíbené činnosti“.

Druhá v pořadí (26 %) u dětských respondentů je „slovní výtka“, což nekoresponduje s označením dospělých respondentů, kteří na druhém místě uvedli „domácí vězení“ (18 %). Třetí v pořadí u dospělých je právě zmíněná „slovní výtka“ (15 %), ale u dětí je to „domácí vězení“ (14 %). Téměř srovnatelně – u dospělých (8 %) a dětí (9 %) je „fyzický trest“ (viz graf č. 17).

Graf č. 16: Nejefektivnější trest z pohledu rodičů

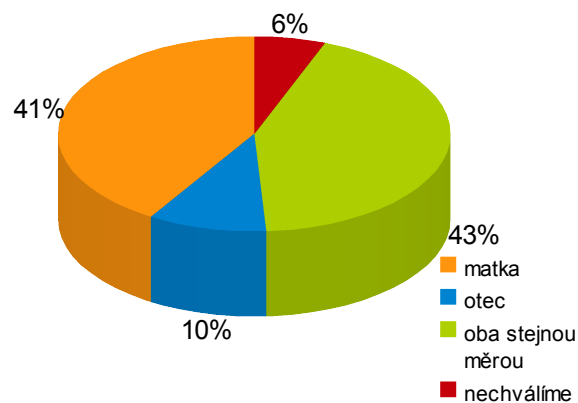

Graf č. 17: Nejčastěji využívaný trest z pohledu dětí

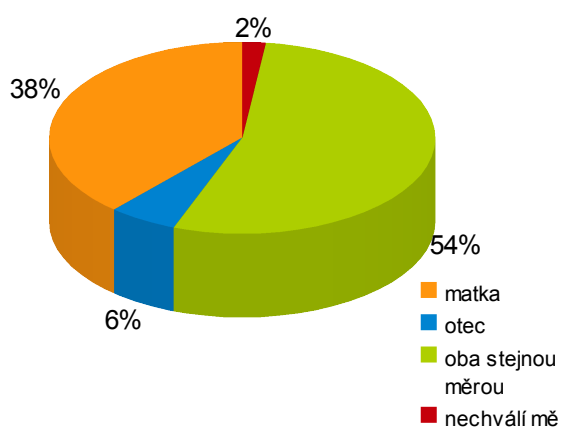
13. Kdo ve Vaší rodině více chválí?

Zde byly ze všech tří daných možností „matka – otec – oba stejnou měrou“ zvolené v téměř shodném počtu varianty „matka“ (41 %) a „oba stejnou měrou“ (43 %), pouze pět rodičů (10 %) odpovědělo, že v rodině chválí více otec a tři respondenti (6 %) uvedli, že své dítě nechválí vůbec. Protože v dotazníku pro dětské respondenty byla stejná **položka č. 7 – Kdo z rodičů tě více chválí?**, lze srovnat, jak a koho děti vidí jako člověka, který je v rodině na prvním místě při používání pochval, odměn, kladného hodnocení či motivace v rodině, samy děti.

Děti se shodly v označení možnosti „oba stejnou měrou“ v 54 % odpovědí. 38 % dětských respondentů uvedlo, že více chválí matka, 6 % doma více chválí otec a ve 2 % případech doma své dítě nikdo z rodičů nechválí (blíže viz graf č. 18 a graf č. 19).

Graf č. 18: Kdo v rodině více chválí (z pohledu rodičů)

Graf č. 19: Kdo v rodině více chválí (z pohledu dětí)

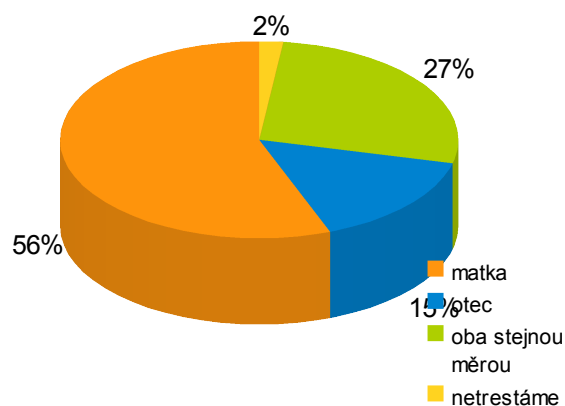
14. Kdo ve Vaší rodině více trestá?

Zde se respondenti nejčastěji shodovali v tom, že ten, kdo v rodině děti více trestá je „matka“ (56 %), další v pořadí je možnost, kdy oba rodiče své děti trestají „stejnou měrou“ (27 %), trestajícího „otce“ označilo osm (15 %) respondentů a pouze jeden (2 %)

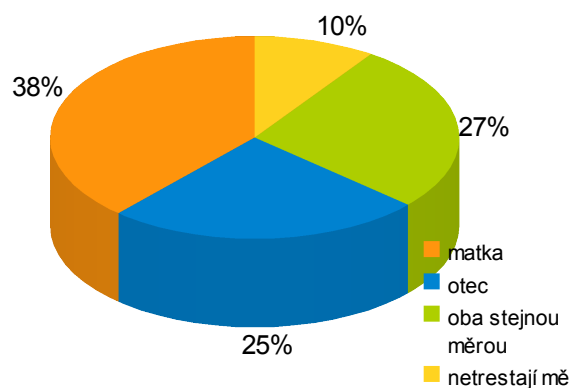
respondent uvedl, že své dítě „netrestá“. Podobně jako předcházející položka i tato měla své „dvojče“ v dotazníku pro děti – a to v **položce č. 8 – Kdo z rodičů tě více trestá?** I zde lze srovnávat podíl matek a otců při používání trestů, postihů, pokárání, jak je vnímají samy děti.

Dětské respondenty uvedli, že nejvíce jsou trestáni „matkou“ (38 %); možnost, že oba rodiče trestají „stejnou měrou“ uvedli ve 27 % odpovědí; 25 % dětí uvedlo, že více trestá „otec“, a v 10 % dětí označily možnost, že nejsou doma nikým a za nic trestány.

Opět se respondenti, jak dospělí, tak i dětské, shodovali v pořadí označených odpovědí (blíže viz graf č. 20 a graf č. 21).

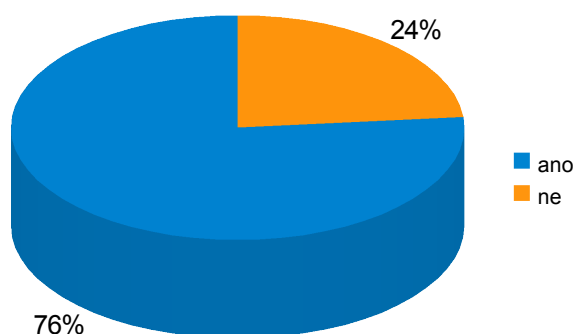
Graf č. 20: Kdo v rodině více trestá (z pohledu rodičů)

Graf č. 21: Kdo v rodině více trestá (z pohledu dětí)

15. Víte, po čem Vaše dítě touží?

U této položky měli respondenti možnost (v případě, že odpověděli kladně) volné odpovědi. Z dotazovaných 51 rodičů jich 39 (76 %) označilo, že ví, po čem jejich dítě touží, jaké má přání a sny, ale přesto se vyskytla téměř čtvrtina (24 %) 12 respondentů, kteří o přáních svých dětí nevědí, nepřemýšlejí nebo je nezajímají (viz graf č. 22).

Graf č. 22: Znájí rodiče přání svých dětí?

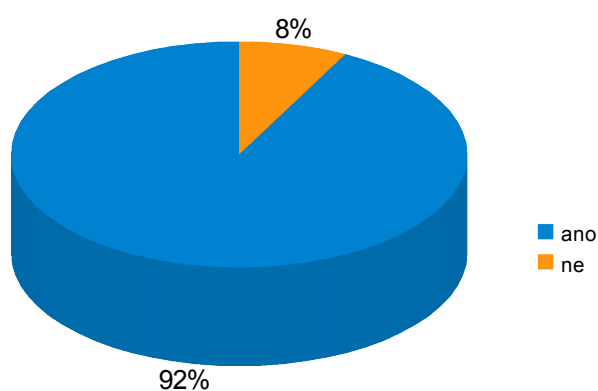
Zde je přehled těch nejčastějších přání a snů dětí očima jejich rodičů: *nový počítač, mobilní telefon, snowboard, motorka, lyže, pes, bubny*, ale objevují se zde i přání, která stojí za zamyšlení především rodičů – např. *pravidelný kontakt s otcem* (u rozvedených rodičů), *aby se mu tatka více věnoval, klid v rodině, být milována ...* a také jsou tu sny a touhy vcelku úsměvné – *vrátit se zpátky do školky, úspěšně dokončit základní školu, mít naprostý klid a nezájem ze strany rodičů, nerušenou práci na počítači, mít doma na zahradě koně a vlastnit fotbalové hřiště ...*

Více jak dvě třetiny rodičů se zajímají o to, po čem jejich děti touží, jaká mají přání a sny.

2.5.2 Vyhodnocení dotazníku pro děti

1. Máš sourozence?

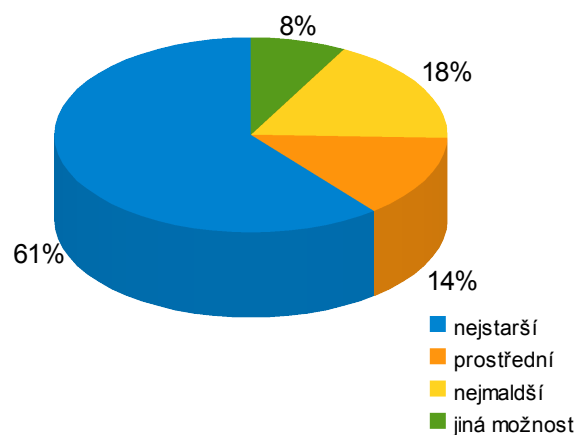
Mezi dotazovanými 52 dětmi jsou pouze 4 jedináčci, ostatní mají alespoň jednoho sourozence, mezi nimiž převažují děvčata (51) nad chlapci (39) (blíže v grafu č. 23).

Graf č. 23: Máš sourozence?

2. Pokud máš sourozence, kolikátý/á jsi v pořadí?

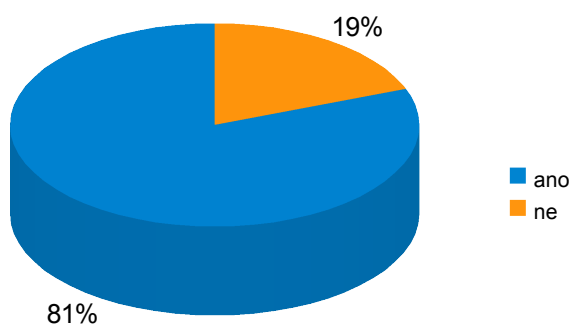
Ze 48 respondentů, kteří v předchozích odpovědích označili, že mají nějakého sourozence je jich 30 prvorozených (z tohoto počtu je jeden pár dvojčat – dívek), 7 je prostředních a 10 nejmladších (viz graf č. 24).

Graf č. 24: Pořadí mezi sourozenci

3. Jsi rodiči trestán/a?

Z 52 dotazovaných dětí jich 42 (81 %) odpovědělo, že jsou rodiči trestáni, pouze deset (19 %) jich uvedlo, že je rodiče netrestají (viz graf č. 25).

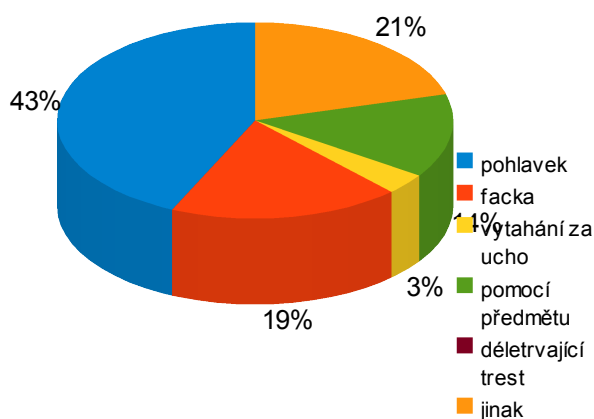
Graf č. 25: Trestání rodiči

4. Pokud jsi trestán/a, jaký trest tvoji rodiče nejčastěji využívají? Tato položka je vyhodnocena výše (viz graf č. 17).

5. V případě, že jsi potrestán/a fyzicky, jak nejčastěji?

U této položky měli odpovídat pouze ti, kteří výše uvedli, že jsou rodiči fyzicky trestáni. Ale podobně jako u rodičů, kteří nejprve označovali odpověď, že tresty u svých dětí nepoužívají, ale berou je jako samozřejmost, neoddělitelnost, která k výchově patří a nevnímají ji jako něco výjimečného, mimořádného, co by se dalo hodnotit jako „trest“, i zde označilo pouze 6 dětí, že jsou fyzicky potrestány, ale o položku níže již zaškrtovaly, že přeci jen k nějakému fyzickému trestání dochází.

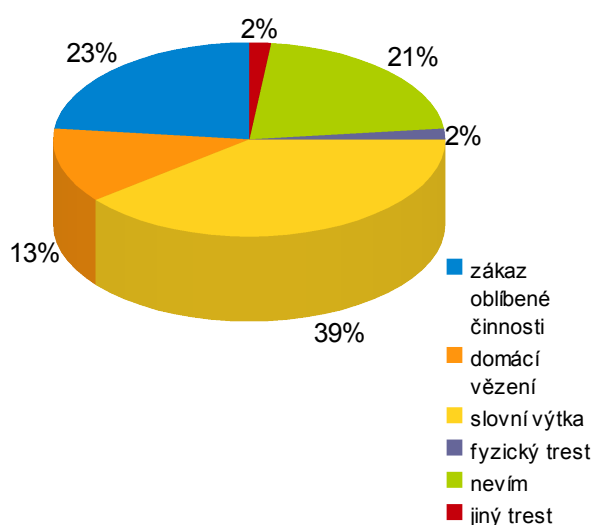
Nejpočetnější skupina (42 %) označila jako nejčastěji použitý trest „pohlavek“, další v pořadí byla „facka“ (20 %) společně s „jiným trestem“ (20 %), který ale dětmi již nebyl blíže specifikován. 14 % dotazovaných je trestáno fyzicky „pomocí předmětu“ (pásek nebo vařečka) a 3 % respondentů doma fyzicky trestají tím, že je „vytahají za ucho“ (viz graf č. 26).

Graf č. 26: Nejčastěji použité fyzické tresty

6. Pokud by jsi si mohl/a vybrat formu trestu, jaký trest by jsi raději zvolil/a?

Nejraději by si dětští respondenti zvolili „slovní výtku“ (39 %), tedy jakési pokárání, vyhubování, dále „zákaz oblíbené činnosti“ (23 %), 21 % nevědělo jakou variantu zvolit, další v pořadí je „domácí vězení“ (13 %) a pouze jeden respondent označil, že by raději „fyzický trest“ než cokoli jiného z uvedených možností, stejně tak pouze jeden respondent uvedl, že by chtěl raději trest „jiný“, ale již ho nespecifikoval (viz graf č. 27).

Graf č. 27: Možnost zvolit si trest

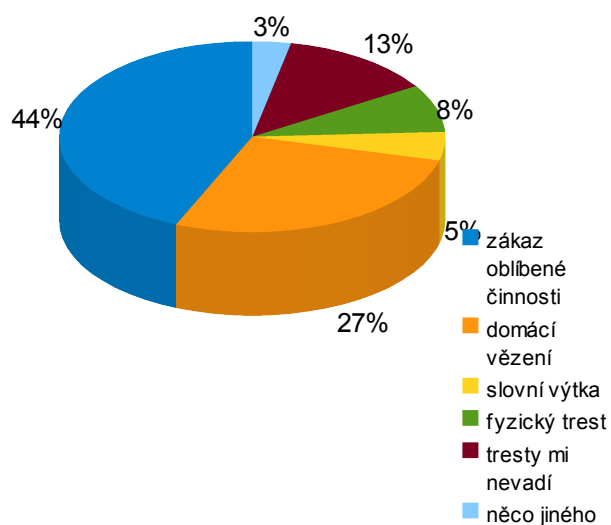
7. Kdo z rodičů tě více chválí? Tato položka je vyhodnocena výše (viz graf č. 19).

8. Kdo z rodičů tě více trestá? Tato položka je vyhodnocena výše (viz graf č. 21).

9. Zač jsi nejčastěji trestán/a? Tato položka je vyhodnocena výše (viz graf č. 15).

10. Co je pro tebe největším trestem?

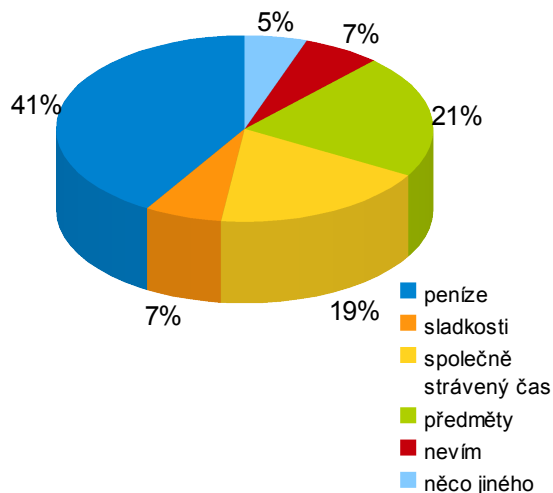
Z výsledku průzkumu vyplývá, že děti cítí jako největší trest „zákaz oblíbené činnosti“ (44 %), což koresponduje s tím, co za nejefektivnější trest pro své děti považují rodiče, dále je „domácí vězení“ (27 %), 13 % se vyjádřilo: „tresty mi nevadí“, pro 8 % je největším trestem trest „fyzický“ a o něco níž je odpověď „slovní výtka“ (5 %); jako poslední děti zvolily „něco jiného“ (3 %) (blíže v grafu č. 28).

Graf č. 28: Největší trest očima dětí

11. Co je pro tebe největší odměnou?

S ohledem na mediální reklamní „masáž“, která se projevuje nejen při sledování televizních pořadů přerušováním několika reklamami na „zaručené výrobky“, které je třeba zakoupit, zřejmě nepřekvapí výsledek, v němž jednoznačně u dětí zvítězily „peníze“ (41 %) jako forma odměny, za nimi na druhém místě skončily „předměty“ (21 %), dále „společně strávený čas“ (19 %), „sladkosti“ (7 %) a na téměř stejné úrovni odpovědi „nevím“ (7 %) a „jiné“ (5 %) (viz graf č. 29).

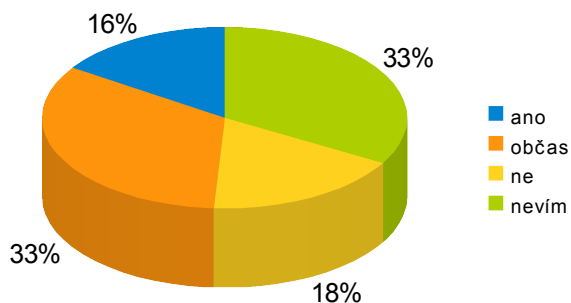

Graf č. 29: Největší odměna očima dětí

12. Myslíš si, že v budoucnu budeš trestat své děti?

U této položky se dětské respondenty shodli na tom, že trestat své děti budou „občas“ (33 %) anebo že „neví“ (33 %), zda své potomky někdy budou trestat. Podobně velmi těsně, se vyjádřili v dalších odpovědích „ano“ (16 %) a „ne“ (18 %). Jeden z respondentů uvedl, že „nechce mít žádné děti“ (viz graf č. 30).

Bylo by zajímavé nejen tuto položku předložit stejným respondentům např. po dvaceti letech – až dorostou do věku svých rodičů.

Graf č. 30: Trestání svých vlastních dětí v budoucnu

13. Jaký by měl podle tebe být ideální rodič?

Tato položka byla jednou z otevřených. Třináct respondentů z celkového počtu 52 se vyjádřilo neurčitě – neví, jak by měl ideální rodič vypadat. U dalších byly některé z odpovědí časté, shodné a některé i velmi zajímavé. Například: *spolehlivý, spravedlivý, hodný, milý, chápající, štědrý*, ale také *takový, který nic nezakazuje; tolerantní, aby mi pořídil věci, které chci; jsem se svými rodiči spokojená; aby uměl vychovat své dítě; nebo takový prostě neexistuje, tak proč si to nalhávat?* Ve dvou odpovědích se objevil text „*aby mě nemlátil kvůli každé hlouposti; mámu, která mě má ráda a pochválí mě za udělanou práci; nevím, je to složitý ...*“

Smyslem položky bylo zjistit, do jaké míry jsou děti spokojené se svými rodiči, jestli dokáží ocenit jejich dobré vlastnosti, jejich přístup k výchově, ale také zda jsou schopny vnímat i to, co se jejich rodičům nedaří, jejich nedostatky.

O určité vyzrálosti lze hovořit v případě odpovědi 14leté dívky ... „*Měl by s dítětem komunikovat. Neměl by ho porovnávat se sebou a takové ty věty: To já, když byla stejně stará jako ty, bych si tohle nedovolila, jsou strašný. Když dítě něco potřebuje, měl by si najít čas. (Samozřejmě to nejde vždycky.) Jestliže by měl více dětí, neměl by jedno upřednostňovat.*“

2.6 Vyhodnocení předpokladů

Předpoklad č. 1: *Lze předpokládat, že ve více než 50 % použijí v dětství fyzicky trestání rodiče fyzický trest i při výchově svých dětí.*

Předpoklad č. 1 **byl** potvrzen. Z celkového počtu rodičů, kteří uvedli, že byli v dětství fyzicky trestáni, jich 56 % fyzický trest také používá při výchově svých dětí. Nejen prostředím, ve kterém se dítě pohybuje, ale i metody výchovy v něm zanechají svoji stopu. Je na nás, jak se získanými zkušenostmi dokážeme naložit, zda je zúročíme tak, že se vyvarujeme výchovných chyb, kterých se dopouštěli naši rodiče, nebo budeme pokračovat v podobném stylu výchovy. Z výsledku je patrné, že většina rodičů, která byla v dětství fyzicky trestána, fyzický trest ve výchově svých dětí také používá. Zřejmě proto, že mnozí mají tendenci svoji zkušenost, i když je třeba negativní, aplikovat na druhé. Pohled na použití fyzických trestů se ale s vývojem a zráním člověka, jeho vzděláním, názory životního partnera může více či méně měnit.

Předpoklad č. 2: *Lze předpokládat, že nejčastějším důvodem k užití jakéhokoliv trestu je školní neprospěch.*

Předpoklad č. 2 **nebyl** potvrzen. Z výsledků vyplynulo, že nejčastějším důvodem k užití trestu je ze strany rodičů **lhaní**, ale z pohledu dětí to je **nesplnění nějaké povinnosti**. Lze se domnívat, že rodiče dítě nejčastěji potrestají za lhaní proto, že to v nich může vyvolat dojem, že nějakým způsobem selhali ve výchově dítěte. Mnohdy může dítě použít lež k zakrytí nějaké nepříjemné události např. ve škole (poznámka, špatná známka), kdy má obavy z možného trestu, a tak si skutečnost lhaním pouze „poupraví“ (žakovskou knížku vybírala paní učitelka, ztratilo ji apod.), aby tak zabránilo případnému trestu nebo výčitkám od rodičů. Předpoklad sice potvrzen nebyl, ale obava z trestu za školní neprospěch může být důvodem k použití lži.

Děti vnímají jako nejčastější důvod k užití trestu ze strany rodičů to, když si nesplní nějakou povinnost. Lze předpokládat, že jde převážně o povinnosti související se školou – příprava na vyučování, plnění domácích úkolů, apod. Ale také plnění povinností v rámci rodiny (pomoc v domácnosti, s úklidem) v budoucnu u dětí vytváří smysl pro zodpovědnost a připravuje je na zvládání řešení problematických situací v životě. Děti by se měly učit nést následky za své jednání, měly se učit dodržet sliby, který někomu daly ... A v tom by měli být pro ně vzorem jejich rodiče a to jak oni sami podobné situace řeší.

Předpoklad č. 3: *Lze předpokládat, že více dětí upřednostňuje potrestání zákazem oblíbených činností než fyzickým trestem.*

Předpoklad č. 3 **byl** potvrzen, neboť zákaz oblíbené činnosti označilo 13 dětí, zatímco fyzický trest označilo pouze 1 dítě. Jednou z oblíbených činností současných pubescentů je kromě různých online her, chatování na sociálních sítích na Internetu, které tak mnohým nahrazuje zájem ze strany rodičů, někteří tak jen „zabíjejí“ čas a nudu. Z průzkumu vyplynulo, že přestože zákaz oblíbené činnosti vnímají jako největší trest, tak ve srovnání s tím, jaký trest by si sami vybrali, raději upřednostní takovýto zákaz před fyzickým potrestáním. Domníváme se, že je to proto, že fyzický trest bývá spojen s ponížením a studem, sráží důstojnost, obzvlášť u dospívajících jedinců, ale na druhé straně se může někomu i jevit jako málo účinný. Zákaz nějaké činnosti, kterou má dítě rádo, nebývá spojen s ponížením nebo studem, dítě ví, že jednou „přejde“ a nezůstane po něm žádná nepříjemná vzpomínka, ale zároveň je to pro ně ten největší trest.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo popsat problematiku trestání dětí v rodině; zjistit jaké formy trestů jsou v rodinách nejčastěji používány; jaké místo mají fyzické tresty a kdo je v rodinách vykonává; dále, co je nejčastějším důvodem k použití trestů a efektivnost různých trestů z pohledu rodičů a dětí. Cíl byl splněn prostřednictvím teoretické a praktické části práce.

Teoretická část byla zaměřena na objasnění podstatných pojmů. Jednalo se např. o výchovu, odměnu a trest. Vzhledem k tématu práce byl obsáhlejší prostor věnován problematice trestů, druhům trestů a jejich důsledkům.

Praktická část se zabývala výsledky průzkumu realizovaného pomocí dotazníků. Jeden byl pro rodiče a druhý pro jejich děti. Položky v něm se týkaly zejména používání trestů v rodině a jejich srovnání z pohledu rodiče a dítěte. V některých případech byly porovnány odpovědi rodičů a dětí.

Více jak polovina dotazovaných rodičů, která byla v dětství fyzicky trestána, fyzický trest ve výchově svých dětí také používá. Nejčastěji používaným fyzickým trestem v dětství současných rodičů byl „pohlavek“, ale druhou největší skupinu tvořily tresty „pomocí předmětu“. U svých dětí fyzicky trestající rodiče nejčastěji používají také „pohlavek“ a poté „slovní výtku“. Jak jsme již uváděli výše, prožité zkušenosti, včetně negativních, se často promítají do života jedince a ten je pak aplikuje např. na svých dětech; pokud v průběhu času v důsledku zrání, nových poznatků a zkušeností svůj pohled na fyzické tresty nezmění.

V otázce, která se týkala toho, kdo v rodině děti více chválí, byla nejčastější odpověď rodičů i dětí ta, že oba rodiče se podílejí na pochvalách, kladném hodnocení, či povzbuzení stejnou měrou. Zajímavé bylo zjištění, že ve zkoumaném vzorku rodičů a dětí došlo ke shodě v otázce, která se týkala toho, jaký trest vnímali jako nejefektivnější. Tedy takový, který dítě pocítuje jako nejvíce nepříjemný. Jednalo se o „zákaz oblíbené činnosti“.

U položky, která se týkala toho, kdo je v rodině ten, kdo více trestá, pak opět shodně děti i rodiče uvedli, že trestající osobou bývá nejčastěji matka.

Hlavním důvodem je pravděpodobně fakt, že převážně matky tráví již od narození s dětmi nejvíce času, pečují o ně nejen v nejranějším období, ale zároveň bývají také těmi, které děti ve většině případů odmala více vedou, usměrňují a ovlivňují. Otcové jsou zpravidla zpočátku s dětmi méně často, a tak mnohdy „vydrží“ víc než matka, která při nějakém provinění, neposlušnosti dítěte sáhne k potrestání častěji.

Zajímavý je názor dotazovaných dětí jaký by měl být podle nich ideální rodič. Shodovaly se v tom, že by měl být „spolehlivý, spravedlivý, hodný, milý, chápat“, ale zároveň, aby „nic nezakazoval, byl tolerantní“.

Objevil se i názor, že „takový rodič prostě neexistuje, tak proč si to nalhávat?“. A představu o ideálním rodiči pro některé z respondentů by splňoval ten rodič, který „by mě nemlátil kvůli každé hlouposti; mámu, která mě má ráda a pochválí mě za udělanou práci“.

Potěšující je však skutečnost, že dle výsledků průzkumu dvě třetiny rodičů ze zkoumaného vzorku znají přání a tužby svých dětí, tudíž je patrné, že se zajímají o to, co dětem schází, co potřebují, o čem sní a jaké jsou jejich plány.

Shrme-li poznatky z teoretické a praktické části, můžeme říct, že nejdůležitější při výchově dětí je stanovit adekvátní hranice, za které již dítě nesmí a překročí-li je, pak by měl následovat nějaký odpovídající a zároveň okamžitý trest, aby dítě vědělo, zač je trestáno. Zároveň je třeba brát v úvahu i povahové vlastnosti dítěte. V konečném důsledku by mělo platit to, že žádný extrém není dobrý. Příliš volná výchova bez jakýchkoliv trestů bývá neúčinná a naopak výchova příliš tvrdá může potlačovat osobnost dítěte a bránit v rozvoji jeho dovedností.

„Dobře může potrestat dítě jenom ten, kdo je má rád“ (Matějček, 2000).

Navrhovaná opatření

Předpokládáme, že přínos práce je zejména v tom, že nejen poznatky získané průzkumem, ale i některé z položek dotazníků, jsou využitelné v práci s dětmi, které přicházejí do SVP s výchovnými nebo jinými problémy. Zejména jako podpůrný prostředek k diagnostice poměrů v rodině (používání odměn a trestů), k hodnotové orientaci dětí, k orientaci v metodách výchovy. Pozitivní je především to, že lze porovnat odpovědi obou – rodičů a dětí – a udělat si představu o tom, zda jsou některé z odpovědí zkreslené, zda se rodič nebo dítě snaží být „lepší“, než je ve skutečnosti a s tím posléze pracovat.

Získané poznatky lze také využít nejen při osobních konzultacích s rodiči dětí a pomocí nich nalézat vhodné účinnější způsoby, metody a prostředky výchovy jejich dětí, ale mohou být i námětem k zamyšlení nad tím, proč jsou jejich dosavadní způsoby výchovy málo efektivní, nebo proč selhávají.

Možnost dalšího šetření, kterou práce pootevřela, je provedení dlouhodobého šetření v odstupu jedné generace a porovnání odpovědí současných dětských respondentů s odpověďmi, kdy budou sami rodiči, a to převážně v položkách týkajících se toho, jestli své děti trestají, zač nejčastěji, jak by měl vypadat ideální rodič, či jestli vědí, po čem jejich dítě touží.

Seznam použitých zdrojů

- BROCKERT, Siegfried. *Encyklopedie pro rodiče*. Vimperk: Papyrus, 1996. ISBN 80-85776-30-8.
- DAVID, Roman. *Práva dítěte*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.
- DELAROCHE, Patrik. *Rodiče, nebojte se říkat NE*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-441-9.
- DUNOVSKÝ, Jiří, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK, Zdeněk. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-169-192-5.
- ELLIOT, Julian, PLACE, Maurice. *Dítě v nesnázích*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0.
- HANZOVÁ, Marie, KODÝM, Miloslav, KREMLIČKOVÁ, Marta. *Práva a povinnosti našich dětí*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-007-2.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, HELENA. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Portál 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HORT, Vladimír, HRDLIČKA, Michal, KOCOURKOVÁ, Jana, a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-472-9.
- KALAŠOVÁ, Barbora. *Děti ve starověku* [online]. [cit. 26. 10. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1503>>.
- KOMENSKÝ, Jan, Ámos. *Citáty o životě* [online]. [cit. 25. 10. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://citaty.net/citaty-o-zivote/123>>.
- LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 2. přepr. vyd. Praha: SZN, 1968.
- LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. 1. vyd. Praha: LexisNexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* 5. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-486-9.
- ROGGE, Jan-Uwe. *Dětské strachy a úzkosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-237-8.

- ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana, a kol. *Dětská klinická psychologie*. 3. přepr. a dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-512-2.
- SALADIN-GRIZIVATZ, Catherine. *Rodičovská autorita*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-676-4.
- SEVERE, Sal. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-368-4.
- STEHLÍKOVÁ, Džamila. *Opravdu to bez tělesných trestů nejde?* [online]. [cit. 27. 10. 2010]. Dostupné na Internetu: <<http://www.dzamilastehlikova.cz/8354/259/clanek/opravdu-to-bez-telesnych-trestu-nejde/>>.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. roz. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, a kol. *Sexuální násilí na dětech*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-286-6.
- VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0814-0.

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče (viz text s. 30)

Příloha č. 2: Dotazník pro děti (viz text s. 30)

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče

Jsem studující 3. ročníku Technické univerzity v Liberci oboru Speciální pedagogika pro vychovatele. Předkládaný dotazník slouží pro potřeby mé bakalářské práce, jejímž cílem je zjistit, jaké formy trestů, ale i odměn, jsou nejčastěji v rodinách používány. Dotazník je anonymní a získaná data budou využita pouze ke studijním účelům. Vámi vybranou možnost zaškrtněte, případně doplňte odpověď.

Za vyplnění dotazníku Vám předem velice děkuji.

1. Jste jedináček?

- a) ano
- b) ne

2. Pokud máte (nebo jste měl/a) sourozence, jedná se o:

- a) sestru – počet:
- b) bratra – počet:

3. Byl/a jste v dětství trestán?

- a) ano
- b) ne
- c) nepamatuji se

4. Pokud jste byl/a trestán/a, jaký trest Vaši rodiče nejčastěji použili?

- a) zákaz oblíbené činnosti
- b) domácí vězení
- c) slovní výtky
- d) fyzický trest

5. V případě, že byl použit fyzický trest, jaká forma byla nejčastější?

- a) pohlavek
- b) facka
- c) vytahání za ucho
- d) pomocí předmětu (pásek, vařečka ...)
- e) deletrvající trest (klečení v koutě ...)
- f) jiná, napište jaká:

6. Používáte Vy sám/sama tresty u svých dětí?

- a) ano
- b) ne

7. Používáte fyzické tresty?

- a) ano
- b) ne

8. Jakou formu trestu nejčastěji využíváte?

- a) zákaz oblíbené činnosti (PC, sport, kroužky ...)
- b) domácí vězení
- c) slovní výtku
- d) fyzický trest

9. Pokud použijete fyzický trest, jakou formu zvolíte nejčastěji?

- a) pohlavek
- b) facka
- c) vytahání za ucho
- d) pomocí předmětu (pásek, vařečka ...)
- e) deletrvající trest (klečení v koutě ...)
- f) jinou, napište jakou:

10. Kdo v rodině nejčastěji fyzický trest vykonává?

- a) matka
- b) otec
- c) jiná osoba, napište jaká:

11. Zač nejčastěji potrestáte své dítě?

- a) prospěch ve škole
- b) lhaní
- c) nesplnění nějaké povinnosti (úklid pokoje, vynesení odpadků apod.)
- d) něco jiného, napište co:

12. Co Vy považujete za nejefektivnější trest u Vašeho dítěte?

- a) zákaz oblíbené činnosti
- b) domácí vězení
- c) slovní výtku
- d) fyzický trest
- e) nevím
- f) něco jiného, napište co:

13. Kdo ve Vaší rodině dítě více chválí?

- a) matka
- b) otec
- c) oba stejnou měrou
- d) nechválíme

14. Kdo ve Vaší rodině více trestá?

- a) matka
- b) otec
- c) oba stejnou měrou
- d) netrestáme

15. Víte, po čem Vaše dítě touží? Pokud víte, napište to:

- a) ano
- b) ne

16. Napište, prosím, Váš věk:

17. Jste:

- a) muž
- b) žena

Příloha č. 2: Dotazník pro děti

Jsem studující 3. ročníku Technické univerzity v Liberci oboru Speciální pedagogika pro vychovatele. Předkládaný dotazník slouží pro potřeby mé bakalářské práce, jejímž cílem je zjistit, jaké formy trestů, ale i odměn, jsou nejčastěji v rodinách používány. Dotazník je anonymní a získané údaje budou využity pouze ke studijním účelům. Tu z možností, kterou si vybereš, zaškrtni, případně doplň odpověď.

Za vyplnění dotazníku ti předem velice děkuji.

1. Máš sourozence?

a) ano

sestru – počet:

bratra – počet:

b) ne

2. Pokud máš sourozence, kolikátý/á jsi v pořadí?

a) nejstarší

b) prostřední

c) nejmladší

d) jiná možnost:

3. Jsi rodiči trestán/a?

a) ano

b) ne

4. Pokud jsi trestán/a, jaký trest tvoji rodiče nejčastěji využívají?

a) zákaz oblíbené činnosti (PC, sport, kroužek ...)

b) domácí vězení

c) slovní výtky (vyhubování, nadávka ...)

d) fyzický trest

5. V případě, že jsi potrestán/a fyzicky, jak nejčastěji?

a) pohlavek

b) facka

c) vytahání za ucho

d) pomocí předmětu (pásek, vařečka ...)

e) deletrvající trest (klečení v koutě ...)

f) jinak, napiš jak:

6. Pokud by jsi si mohl/a vybrat formu trestu, jaký trest by jsi raději zvolil/a?

- a) zákaz oblíbené činnosti (PC, sport, kroužek ...)
- b) domácí vězení
- c) slovní výtka (vyhubování, nadávka ...)
- d) fyzický trest
- e) nevím
- f) jiný, napiš jaký:

7. Kdo z rodičů tě více chválí?

- a) matka
- b) otec
- c) oba podobnou měrou
- d) nechválí mě

8. Kdo z rodičů tě více trestá?

- a) matka
- b) otec
- c) oba podobnou měrou
- c) netrestají mě

9. Zač jsi nejčastěji trestán/a?

- a) prospěch ve škole
- b) lhání
- c) nesplnění nějaké povinnosti (úklid pokoje, vynesení odpadků apod.)
- d) něco jiného, napiš co:

10. Co je pro tebe největším trestem?

- a) zákaz oblíbené činnosti (PC, sport, kroužek ...)
- b) domácí vězení
- c) slovní výtka (vyhubování, nadávka ...)
- d) fyzický trest
- e) tresty mi nevadí
- f) něco jiného, napiš co:

11. Co je pro tebe největší odměnou?

- a) peníze (za vysvědčení, za pomoc v domácnosti ...)
- b) sladkosti
- c) společně strávený čas s rodiči (výlety, rodinný oběd, kino, výstava ...)
- d) předměty (mobilní telefon, oblečení ...)
- e) nevím
- f) něco jiného, napiš co:

12. Myslíš si, že v budoucnu budeš trestat své děti?

- a) ano
- b) občas
- c) ne
- d) nevím

13. Jaký by měl podle tebe být ideální rodič?

14. Kolik je ti let?

15. Označ, zda jsi:

- a) chlapec
- b) dívka